

Norske vinnere av europeiske kulturminnepriser

EUs kulturminnepris / Europa Nostra Award

Forsidefoto

«Kongevegen over Filefjell» © Sverre Hjørnevik. Norsk prisvinner 2017, sammen med Norsk Fyrhistorisk Forening.

Baksidefoto

Årets europeiske prisvinnere 2017 © Europa Nostra.

Redaksjonskomité

Magdalena Eckersberg

Axel Mykleby

Erik Schultz

Gunnar Stavseth

Layout

JL grafisk design / Johanne Lenschow

Trykk

Erik Tanche Nilssen AS

Norske vinnere av europeiske kulturminnepriser

EUs kulturminnepris / Europa Nostra Award

Norwegian projects winning European Heritage prices (1978-2017)

The European Union Prize for Cultural Heritage / Europa Nostra Award

During 2017 Europa Nostra Norway will celebrate its 25th Anniversary. The Board believes this to be a nice occasion for issuing a booklet presenting all the 29 prize winning projects in Norway.

The competition for the Europa Nostra Awards was initiated in 1978. In 2002 the EU joined as a sponsor of the competition, introducing the **Grand Prix laureates** for the very best projects. From that year on the competition has been known as The European Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Awards. It celebrates and promotes best practices related to heritage conservation, research, management, voluntarism, education and communication. The awards are given in four categories: Conservation, Research, Dedicated Services by Individuals or Organisations and Education, Training and Awareness-Raising.

Europa Nostra is the European federation of heritage NGOs which is also supported by a wide pan-European network comprising 250 heritage NGOs with a combined membership of several million people; 150 public or private companies and institutions; and 1200 individual members. Covering 40 countries in Europa, Europa Nostra's «raison d'être» is to give shape and voice to an ever-growing citizens' movement in favour of cultural and natural heritage in Europa.

Founded in 1963, Europa Nostra today has one of the strongest networks within cultural heritage in Europa. The world famous tenor and conductor Plácido Domingo is the President of the organisation.

Europa Nostra's three pillars of action are:

- Lobbying for and advocating for heritage
- Celebrating the most outstanding heritage projects and achievements
- Campaigning to save Europe's endangered monuments, sites and landscapes

For further information about Europa Nostra, their organization and activities, please go to: **www.europanostra.org**

Most of the projects presented in the booklet will have a home page where the reader will find more detailed information about the projects and their locations.

This booklet will also be available online. Please go to: **www.europanostra.no**

Innhold

Forord	5
Europa Nostra	6-7
Europa Nostra Norge, 25 år	8-9
EUs kulturminnepris/Europa Nostra Award, 40 år i Norge	10-11
«Europas syv mest utsatte kulturminner»	12-13
Norske prisvinnere 1978 - 2017	14-71
Hilsen fra direktør Simen Bjørgen i Norsk Kulturminnefond	72-73
Rapporten «Kulturarven er verdifull for Europa»	74-75
«2018 - Det europeiske kulturminneår»	76-77

© Europa Nostra

Norsk Fyrhistorisk Forening, prisvinner 2017.

© Trond Isaksen

Eidsvollbygningen, prisvinner 2015.

© Europa Nostra

«Rydd et kulturminne», prisvinner 2012.

Forord

Europa Nostra Norge (ENN) kan i 2017 se tilbake på 25 års virksomhet her i landet. ENN er den norske avdelingen av den europeiske kulturminne-organisasjonen Europa Nostra (Vårt Europa).

Som en markering av dette runde år ønsker vi å presentere de 29 norske prosjektene som siden 1978 er tildelt «EUs kulturminnepris/Europa Nostra Award» i den årlige vurderingen av Europas beste restaureringsprosjekter og andre fremragende prestasjoner innenfor kulturminnebevaring. Europa har en enestående rik kulturarv. Vår norske kulturarv er en liten del av dette rike mangfoldet. Styret mener det er viktig å få disse prosjektene frem i lyset igjen og presentere dem for et bredere publikum.

Å finne frem til gode norske prosjekter som bør nomineres i denne konkurransen er et viktig arbeid for ENN. Samlet ligger det et stort arbeid bak de mange prosjektene som nomineres. De fleste sendes inn, fordi de ansees å være verdige representanter for det enkelte land og blant de beste innenfor bevaring av kulturminner i Europa. Dette er også tilfellet med de norske nominasjonene.

Styret benytter også anledningen til å synliggjøre Europa Nostras (EN) viktigste aktiviteter, og noe om organisasjonens programmer. Dette heftet* er også vårt bidrag til markering av året «2018 – Det europeiske kulturminneår». Det er vårt håp at dette hefte også vil inspirere leseren til å besøke flere av de andre prisprosjektene rundt i landet.

Vi takker Johanne Lenschow for hennes faglige innspill, innsamling av bildemateriale og gode grafiske formgivning.

En stor takk til Lucy Høeghs Stiftelse som sterkt bidro til at dette jubileumsprosjektet lot seg realisere.

Oslo, mai 2017
Europa Nostra Norge
Erik Schultz, styreleder

* Denne publikasjonen finner du i sin helhet på www.europanostra.no

Europa Nostra

Europa Nostra (EN) er et europeiske forbund av ca. 250 frivillige kulturminneorganisasjoner (NGOs*). Disse har en samlet medlemsmasse på over 5 mill. medlemmer. EN støttes også av et bredt nettverk av offentlige og private institusjoner, organisasjoner og selskaper samt personlige medlemmer. Organisasjonen som har oppslutning fra 40 land i Europa er et felles talerør for den økende bevissthet for å ta vare på og fremheve Europas kulturminner og kulturlandskap.

EN ble etablert i Paris i 1963 og har i dag sitt hovedkontor i Haag, Nederland, og et kontor i Brussel, Belgia. Plácido Domingo, den verdenskjente operasangeren, er ENs president.

Plácido Domingo holder tale ved pristildelingsseremonien 24. mai, 2016 i Zarzuelateatret, Madrid, i nærvær av ca 1000 deltagere fra hele Europa.

ENs tre viktigste aktivitetsområder er:

- **å drive lobbyvirksomhet** for å ta vare på den europeiske kulturarven og fremheve kulturarvens betydning for vår økonomi, kultur, miljø og for samfunnet forøvrig. EN er aktiv gjennom sitt betydelige nettverk innenfor lokalt, regionalt, nasjonalt og på europeisk nivå for å sikre tilstrekkelig finansiering og politisk støtte til kulturminnebevaring. Gjennom en strukturert dialog med europeiske institusjoner og koordinering av «Den europeiske kulturminne-alliansen 3.3**», bidrar EN til formulering og gjennomføring av en europeisk strategi og politikk innenfor kulturminnesektoren. EN arbeider også for en global mobilisering for å bevare kulturminner, blant annet i nært samarbeid med UNESCO og Europarådet.
- **å premiere de beste europeiske bevarings- og kulturminnerelaterte prosjekter.** Hvert år deler EN og EU-kommisjonen ut «EUs kulturminnepris/Europa Nostra Award» til særlig fortjente prosjekter og til frivillige og profesjonelle personer som arbeider innenfor det europeiske kulturminne-miljøet. Prisen fikk sin nåværende utforming i 2002 og har meget høy anseelse.
- **å arbeide for å bevare Europas utsatte kulturminner og kulturlandskap.** Dette skjer spesielt innenfor programmet «Europas syv mest utsatte kulturminner», som utpekes annet hvert år av ENs medlemsorganisasjoner. De finner

Medarbeidere i Europa Nostras sekretariat om bord i Christian Radich under den europeiske kulturminnekongressen i Oslo i 2015.

frem kandidatene. Programmet har med The European Investment Bank Institute som partner, og ansees som et viktig prosjekt for å sette søkelyset på utsatte kulturskatter over hele Europa, og bidra til at de bevares for kommende generasjoner.

Hvert år organiserer EN Den europeiske kulturminnekongressen. Kongressen holdes rundt i Europa: Berlin (2018), Åbo (2017), Madrid (2016), Oslo (2015), Wien (2014) og Athen (2013).

Høydepunktet under disse kongressene er Pristildelings-seremonien, hvor alle prisene deles ut av EUs kommissær for kultur, utdanning og ungdom, Tibor Navracsics og ENs president, Plácido Domingo.

Organisasjonen har i dag kanskje det sterkeste nettverket innenfor kulturminne-bevaring i Europa. I 2014 mottok EN et treårig tilskudd fra EUs program «Creative Europe»* til støtte for sitt nettverk-prosjekt «Mainstream Heritage in Europe».

www.europanostra.org

Europa Nostra, Lange Voorhout 35, 2514 EC Haag, Nederland

0031 703 02 40 50 / info@europanostra.org

* Non governmental organisations (frivillige organisasjoner).

** Et bredt sammensatt nettverk av europeiske og internasjonale kulturminneorganisasjoner.

* EU-kommisjonens rammeprogram (2014-2020) for støtte til den kulturelle og kreative sektor.

Europa Nostra Norge

Med ENs økende virksomhet ble det behov for å formalisere relasjonene til Norge. Europa Nostra Norge (ENN) ble formelt etablert i Arendal sommeren 1992. Man så behovet for å få bedre kontakt med andre nasjonale foreninger og få et tettere samarbeid med andre norske kulturminne-organisasjoner.

ENNs formål er:

- innenfor ENs målsetting å arbeide for en aktiv beskyttelse og bevaring av vår materielle og immaterielle kulturarv, bidra til å skape en opinion for kulturminne-bevaring samt engasjere ENN i definerte verneoppgaver.
- å spre informasjon om «EUs kulturminnepris/ Europa Nostra Award» og hvert år bidra til nominering av norske prosjekter.
- å spre informasjon om prosjektet «Europas syv mest utsatte kulturminner» og eventuelt finne kandidater fra Norge som bør nomineres. Dessuten ønsker man, i samarbeid med andre, å bidra til at utsatte norske kulturminner får oppmerksomhet fra Europa.
- å arbeide for et tettere samarbeid mellom de nasjonale søsterorganisasjonene i EN, med særlig vekt på de nordiske og baltiske landene.
- ENN skal ikke drive eller arbeide i konkurranse med etablerte frivillige organisasjoner, men supplere og støtte disse.

Blant de større oppgavene ENN har gjennomført, kan nevnes Den europeiske kulturminnekongressen i Bergen i juni 2005.

I 2015 arrangerte ENN igjen kulturminnekongressen, denne gangen i Oslo i samarbeid med Fortidsminneforeningen, mangeårig medlem av EN. Under kongressen arrangerte man også en «Work shop» for unge håndverkere som ønsket en introduksjon til norske håndverkstradisjoner i tre. Pristildelingsseremonien fant sted i Oslo Rådhus.

I 2016 fikk ENN oversatt til norsk, sammendraget av den omfattende rapporten «Cultural Heritage Counts for Europe». For nærmere detaljer se side 72-23.

ENNs styre fra venstre: Axel Mykleby, Eirik Saxvik, Grete Horntvedt, Lars Jacob Hvinden-Haug og styreleder Erik Schultz. Ikke tilstede: varamedlemmer Ingeborg Apall-Olsen og Terje Planke.

1. Prismarkering på Eidsvoll, 2. Fjordtur med Christian Radich under Oslo-kongressen i 2015, 3. Byvandring i gamle Drøbak for Europa Nostra-medlemmer, 4. Prisutdeling i Rådhuset under Europa Nostras kongress i Oslo, 2015.

www.europanostra.no
Postboks 1221 Vika, 0110 Oslo
90 75 28 44 / eschultz@online.no

EUs kulturminnepris / Europa Nostra Award

Opplegget for tildeling av priser

Målet med tildeling av «EUs kulturminnepris/ Europa Nostra Award» er å fremme høy kvalitet på gjennomføringen av bevaringsprosjekter i Europa, stimulere til utveksling av kunnskap og faglige ferdigheter og få frem de gode eksemplene – «best practice». Innenfor de enkelte feltene sørger opplegget for at det skapes større bevissthet og verdsettelse av Europas rike og mangfoldige kulturarv. Det bidrar også til en større forståelse i befolkningen for å ta bedre vare på vår kulturarv.

Opplegget for de europeiske kulturminne-prisene går tilbake til 1978. Da etablerte EN en årlig åpen konkurranse for å identifisere og fremheve de beste eksemplene på bevaring av kulturminner. Disse prosjektene ble tildelt en medalje eller et diplom. I 2002 etablerte EU-kommisjonen et opplegg hvor de delte ut priser til de aller beste bevaringsprosjektene. EN ble tildelt den praktiske oppgaven innenfor rammen av sitt allerede eksisterende program. Dermed ble «EUs kulturminnepris/Europa Nostra Award» etablert som kulturminne-prisens nye navn innenfor rammen av EU-kommisjonens program «Culture 2000»*. Det ga også anledning til å utvide opplegget for deltagelse fra andre sider av kulturminne-sektoren. I dag fremheves også fremragende forskning, forvaltning, frivillighet, utdanning, opplæring og kommunikasjon. EN fortsetter å drifte EUs kulturminne-priser, nå innenfor rammen av EU-kommisjonens rammeprogram «Creative Europe».

Hvert år deles det ut ca. 30 priser til fremragende prestasjoner innenfor kulturminne-feltet. Blant disse vil inntil syv motta EU-kommisjonens Grand Prix, som utgjør et premiebeløp på 10.000 €. Alle prisvinnere mottar en plakett. I de senere år har man også delt ut en publikumspris på basis av en «on-line avstemning», åpen for befolkningen i hele Europa.

Det deles ut priser i fire klasser

- klasse 1 **Bevaring**. Inkluderer bevaring, oppgradering og tilpasning til ny anvendelse av fysiske kulturminner og kulturlandskap. Prosjektene avslutning må ha funnet sted i løpet av de tre siste årene. Denne klassen ble etablert fra starten i 1978.
- klasse 2 **Forskning og vitenskapelig publisering**, som har betydning for bevaring og sikring av den europeiske kulturarven. Klassen ble etablert i 2002.
- klasse 3 **Særlig innsats fra enkeltmennesker eller organisasjoner**. Her dreier det seg om en helt spesiell innsats over lang tid for å ta vare på, forvalte og styrke kulturarven eller enkeltstående kulturminner. Klassen ble etablert i 2002.
- klasse 4 **Utdanning, opplæring og bevisstgjøring**. Fremragende opplegg for utdanning, opplæring og bevisstgjøring innenfor fysisk og immateriell kulturminne-bevaring, som fremmer og bidrar til en bedre forvaltning av kulturarven. Klassen ble etablert i 2008.

Vinnere av «EUs kulturminnepris/Europa Nostra Award» 2015 avbildet i Oslo Rådhus.

Hver klasse har sin egen jury med frivillige og uavhengige spesialister fra hele Europa. Sammen med saksdokumentene for hvert enkelt prosjekt som er sendt inn til juryens vurdering, vil det også foreligge en vurdering fra en uavhengig fagperson som har besøkt og kjenner prosjektet. Over 200 forslag sendes inn hvert år. Et besøk på ENs hjemmeside; www.europanostra.org, vil raskt vise hvilken bredde og kvalitet som er knyttet til de senere års prisvinnende prosjekter. Høsten 2016 ble det sendt inn 202 nominasjoner til årets (2017)

bedømmelse fra organisasjoner og enkeltmennesker i 39 land i konkurransen om «EUs kulturminne-pris/Europa Nostra Award». Fordelt på de enkelte klasser ble det 82 nominasjoner i klasse 1 *Bevaring*. I klasse 2 *Forskning* var det nominert 21 prosjekter, og i klasse 3 *Særlig innsats* var det nominert 20 prosjekter. Så mange som 79 prosjekter ble nominert i klasse 4 *Utdanning, opplæring og bevisstgjøring*. Dette er en gledelig utvikling, fordi klassen (etablert i 2008) også omfatter prosjekter knyttet til unge håndverkere og studenters utdanning og opplæring.

www.europanostra.org/applyforanaward

«Europas syv mest utsatte kulturminner»

EN har i alle år arbeidet for å sette søkelyset på særlig utsatte kulturminner i vår del av verden. Om nødvendig har EN tatt del i og engasjert organisasjonens medlemmer og nettverk i arbeidet for å redde kulturminnene fra ødeleggelser og forfall.

I 2012 så man behovet for å etablere et eget, spesielt program som på en bedre måte profilerte dette arbeidet og samtidig løftet bevissthetsnivået rundt disse mest utsatte kulturminnene hos eiere, myndigheter, kulturminne-miljøene og i befolkningen generelt. Prosjektet «Europas syv mest utsatte kulturminner» ble offentliggjort i 2013, med European Investment Bank Institute* (EIBI) som partner. Prosjektets mål er å fungere som en katalysator som fører til handling og dessuten fremmer «eksempelets makt». Det er ikke ment som et finansieringsopplegg. Programmet gjennomføres annet hvert år.

Forslag kan sendes inn av ENs medlemsorganisasjoner, støttemedlemmer og enkeltmedlemmer, samt av private og offentlige organisasjoner innenfor kulturminne-sektoren i land hvor ikke EN er representert. Et internasjonalt rådgivende panel av spesialister innenfor arkitektur, arkeologi, historie, bevaring og finansiering møtes og går gjennom de nominerte prosjektene og setter til slutt opp en «shortlist» over de mest utsatte kulturminnene. Det er styret i Europa Nostra som til slutt velger ut de endelige syv prosjektene.

En mindre gruppe eksperter innenfor kulturminnebevaring og finansiering fra EN og EIBI besøker hver av de syv utvalgte kulturminnene sammen med organisasjonene som har plukket ut disse. Det blir lagt opp en handlingsplan i nært samarbeid med lokale og nasjonale myndigheter og andre med interesser i prosjektet. Til slutt skrives det en rapport over resultatet og utvalgets anbefaling til handlingsprogram. Denne gjøres offentlig kjent og legges for øvrig ut på internett. Programmet «Europas syv mest utsatte kulturminner» får støtte fra EU gjennom programmet «Creative Europe» hvor ENs nettverk-prosjekt «Mainstream Heritage» inngår.

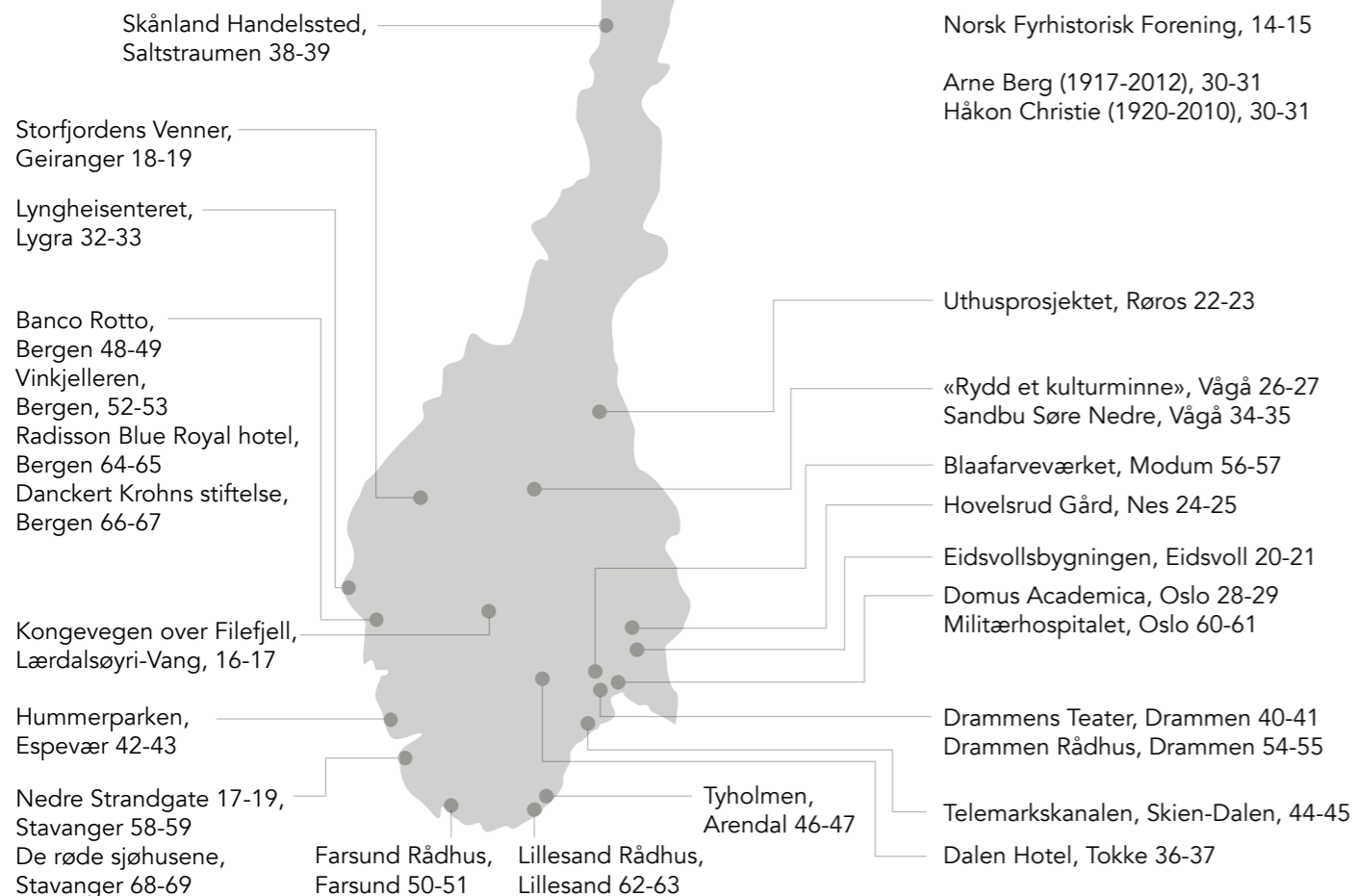
Europas syv mest utsatte kulturminner offentliggjort i 2016

1. Den historiske byen Hasankeyf med omgivelser, Tyrkia
2. Fransiskanerklosteret St. Anthon i Padua, Extramadura, Spania
3. Colbert Svingbro i Dieppe, Normandie, Frankrike
4. Helsinki-Malmi Flyplass, Finland
5. Treskipet kirkeruin fra det 6. århundret, Armenia
6. Kampos på Chios, Hellas
7. Kystfortet Patarai (1829-40), Tallin, Estland

Norske Prisvinnere 1978 - 2017

Oversiktsillustrasjon med sidehenvisning

© Sveve Hjønnvik

© Hovelsrud Gård

© Arvid Nesvang

© Europa Nostra

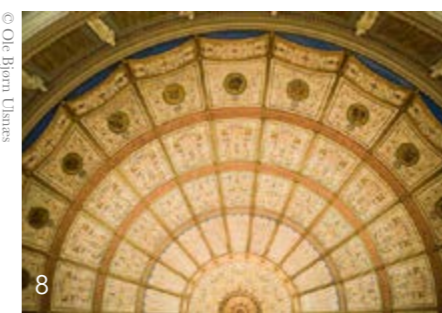
© Hans Olaf Antonson

© Europa Nostra

© Ole Bjørn Ulinas

© Europa Nostra

© Asgar Kvemberg

Et utdrag av de 29 vinnere: 1. Kongevegen over Filefjell, 2017 2. Hovelsrud Gård, 2014 3. De røde sjøhusene, 1978 4. Dalen Hotel, 2000 5. Tyholmen, 1991 6. Skånland Handelssted, 1998 7. Telemarkskanalen, 1994 8. Domus Academica, 2006 9. Storfjordens Venner, 2016.

2017

Norsk Fyrhistorisk Forening

Navnet Norge tolkes historisk som leden mot nord. Med en kystlinje på 103.000 km ble med tiden behovet for merking av skipsleden stort. I 1655 ble Norges første fyranlegg bygget på Lindesnes, i privat regi. 100 år senere ble Lindesnes fyr overtatt av det offentlige. Inn på 1800-tallet ble det gjort store teknologiske nyvinninger som ga sikrere og mer konsentrerte lyskilder. Dette falt sammen med byggingen av større skip, mer sjøveis transport, økt antall fiskerier og handel langs norskekysten. Frem til 1932 var det totalt bygget 209 fyranlegg langs hele norskekysten. De var i hovedsak bemannet av folk som bodde på fyrstasjonene.

Fyrenes kritiske betydning for den økonomiske aktiviteten i kyst-Norge gjorde at myndighetene til enhver tid tok i bruk ny teknologi. Mellom 1974 og 2006 ble alle de ca. 150 fyrstasjonene som ennå var i drift automatisert og avbemannet. På grunn av de værharde og eksponerte beliggenhetene startet forfallet raskt. De fleste bygningene hadde ikke lenger noen praktiske funksjoner, og staten iverksatte planer for salg og rivning av flere av dem.

I 1991 utarbeidet Kystverket og Riksantikvaren en landsdekkende plan for fredning og vern av kystens fyr. Det utløste gradvis lokale aktiviteter knyttet til mange av de nærliggende fyrene. Man ønsket å se på alternative anvendelser og aktiviteter knyttet opp mot fyrene. I 1997 ble Norsk Fyrhistorisk Forening (NFHF) stiftet som en koordinerende overbygning for de mange små lokale foreningene som var i arbeid langs kysten.

I dag fungerer NFHF som en paraplyorganisasjon for 76 ulike lokale foreninger, med ca. 5.000 frivillige, som drifter et tilsvarende antall fyr over hele landet, og nye foreninger kommer til. Fra begynnelsen som spredte initiativ, har foreningen utviklet seg til en nasjonal bevegelse med betydelig påvirkning på forvaltningen av disse kulturminnene. Allmenhetens syn på bevaring av fyr har endret seg betydelig.

I dag er ingen av fyrstasjonene direkte truet, og stadig nye former for bevaring gjennom aktivt bruk utvikles. Dette foregår ofte med utspring i lokalsamfunnet nær fyrstasjonene i samarbeid med Kystverket. Dette har vist seg å være en bærekraftig modell som har skapt lokalt engasjement, ny bruk av fyrene og bevissthet for bevaring av disse industrielle kulturminnene som var så viktige for utviklingen av Norges kystnære samfunn og næringsliv.

Modellen for NFHF, som opprinnelig ble sett på som svært ambisiøs, fremstår nå som en troverdig løsning for lignende kulturminner i Europa.

78 fyrstasjoner og fem tåkeklokker er i dag fredet.

Juryen uttaler:

«Engasjementet til Norsk Fyrhistorisk Forening for bevaring av fyr har endret hvordan folk ser disse bygningene som fellesskapets kulturminner. De har til og med lyktes med å få denne viktige delen av norsk kulturarv inn i skolens pensum. Denne dedikerte organisasjonen har lyktes med å bevare Norges fyrstasjoner som en del av Europas maritime kulturarv. Det er imponerende hvordan de har gjort krevende bevaring mulig gjennom utvikling av små bærekraftige bedrifter på fyrene, som kaféer og overnattingstilbud.»

1. Oksoy fyrstasjon fra 1832. Jerntårnet er fra 1900. Avbemannet i 2004. 2. Kjeungskjær fyrstasjon, Ørlandet, opprettet i 1880. Automatisert og avbemannet i 1987. 3. Odderøya fyrstasjon fra 1832. Automatisert og avbemannet i 1984.

Klasse 3 Særlig innsats fra enkeltmennesker eller organisasjoner Plakett

www.fyr.no

Kontaktperson Ola Sendstad

41 60 20 46 / info@fyr.no

2017

Kongevegen over Filefjell

I hundrevis av år gikk den viktigste veien mellom Øst- og Vestlandet gjennom Lærdal og over Filefjell til Valdres. Veiens standard og lengde har skiftet gjennom århundrene, og det finnes flere parallelle veifar, delvis fra middelalderen. Konger, handelsmenn og bønder har fulgt tråkk og veier og satt sine spor i navn som Olavsklemma (Olav den Hellige 1023) og Sverrestien (Kong Sverre 1177).

«Kongevegen over Filefjell» går fra et dramatisk fjordlandskap ved markedsplassen Lærdalsøyri i Sogn, over høyfjell til den frodige innlandsbygden Vang i Oppland. Den 100 km lange veistrekningen er en del av den Bergenske Kongeveien, den første kjøreveien mellom Øst- og Vestlandet fra tidlig 1800-tallet. Gårdstun, skystasjoner, hoteller og vakre kirker ligger langs veien i skiftende landskap som gir rike natur- og kulturopplevelser.

Vindhellas Venner tok ca. 1970 initiativ til vedlikehold av en del av veien mellom Husum og Kyrkjevoll, men mange og lange strekninger av Kongeveien var i dårlig stand. Store partier av veien hadde grodd igjen, broer hadde råtnet og forfalt, og murverk rast ut. Tre til fire mil av den gamle veien er blitt borte under nye veier eller ligger i dyrket mark, men det meste fantes. I 2009 startet Statens vegvesen og flere samarbeidspartnere prosjektet 'Kongevegen over Filefjell' for å reetablere og revitaliserer 100 km av veien som kulturhistorisk vandringsvei. I hovedsak har prosjektet fulgt den gamle Kongeveien.

Prosjektet baserte seg på grundig forskning, forundersøkelser og bruk av tradisjonelt håndverk. Tradisjonen å bygge opp murer med natursten uten bindemiddel måtte styrkes. Derfor ble det holdt kurs i tørrmuring. Norske håndverkere og sherpaer fra Nepal arbeidet sammen om å bygge tørrmurer. Tyske tømmersvenner (Wandergesellen) bygget trebroer sammen med norske håndverkere. Slik ble veirestaureringen også et brobyggende prosjekt mellom nasjoner.

Juryen uttalte: «Det er lagt vekt på at Kongevegen er et kombinert kultur- og landskapsprosjekt av høyeste kvalitet med fokus på best mulig praksis i gjennomføringen. Ved å invitere dyktige håndverkere fra Nepal og Tyskland har kontakten mellom disse ekspertene og Norge blitt etablert, og dermed har tradisjonelt håndverk og teknikk blitt delt på en naturlig måte. Prosjektet er en gjenoppliving av en historisk rute og glemte spor underveis. Det er ikke et nybygg, men en revitalisering av kulturminner, knyttet til steder og mennesker underveis. Dette styrker den lokale økonomien og motiverer lokalsamfunnet til å sette pris på og ta vare på sin kulturarv.»

Klasse 3 Bevaring Plakett

© Sverre Hjørnveik

© Sverre Hjørnveik

© Jan Adriansen

© Jan Adriansen

1. Kongevegen over det majestetiske Filefjell ... 2. og til idylliske Lærdalsøyri ved Sognefjorden. Herfra tok man båt videre sørover. 3. Store Sokni Bru i Galdane – en rekonstruksjon av bruene fra slutten av 1700-tallet. 4. Sherpaer bygger opp veien i Vindhellaskaret.

www.visitkongevegen.no
Fra Lærdalsøyri – Valdres
info@visitkongevegen.no

2016

Storfjordens Venner, Geiranger

Storfjorden ligger på Sunnmøre innenfor Ålesund. Den slynger seg 110 kilometer inn i landet og ender i Geiranger, med mange sidefjorder på veien innover.

Det vakre landskapets uberørte natur er nesten dramatisk, med bratte sidevegger dekket med skog og utallige fossefall der dype elver flommer ut fra bakenforliggende isbreer og vann. I dette isolerte og harde, men allikevel vakre terrenget har frivillige fra Storfjordens Venner strevet for å bevare den lokale byggetradisjonen til de historiske gårdene som ligger spredt utover i landskapet langs fjorden.

Foreningen som har vært aktiv siden 1975, har arbeidet på frivillig basis for bevaring og bevisstgjøring av dette landskapet som står på UNESCOs Verdensarvliste. Innsatsen er finansiert ved hjelp av innsamlede midler samt private og offentlige bidrag. De frivillige har greid å ta vare på og levendegjøre den gamle og til dels helt unike bebyggelsen som viser hvorledes folk har levd i århundrer på utsatte steder. Storfjordens Venner har bidratt til å etablere et bærekraftig reiseliv i et lite tilgjengelig område av Norge.

I tillegg til bevaring av nærmere 130 gårdshus og ulike driftsbygninger er foreningen eier av museumsgården «Ytste Skotet»* med 19 restaurerte bygninger. Gården ligger på en hylle 225 m over fjorden. I samarbeid med Sunnmøre Museum er dette et åpent museum og leirskole for barn og ungdom vår, sommer og høst.

Der formidles det immaterielle i den lokale kulturhistorien. Venneforeningen arbeider for å revitalisere lokale tradisjoner i området og forklare for besøkende hvorledes livet ble levd på disse gårdene. Dette er et virkelig friluftsmuseum der noen av bygningene, som er innredet på en historisk korrekt måte, er åpne for besøk og overnatting.

I noen tilfeller blir dyr fraktet til gårdene for å beite om sommeren. Gårdene blir således bragt tilbake til sin opprinnelig funksjon.

Juryen uttaler: «Juryen fant at det langvarige engasjementet til Storfjordens Venner, som har arbeidet for å bevare kulturlandskapet og lokal arkitektur i dette vanskelig fjellterrenget, ofte under harde vilkår, virkelig fortjener denne prisen.

Juryen var også imponert over varigheten av dette dedikerte arbeidet siden begeistringen for bygningene har bestått over mange år og vært et sterkt eksempel for distriktet.

De frivillige har omfavnet dette tidligere glemte området og tilført det en ny og forfriskende vitalitet. Juryen understreket at venneforeningens innsats for å revitalisere Storfjorden med undervisning i tradisjonshåndverk og arrangering av kurs- og rekreasjonsaktiviteter for besøkende, har tiltrukket seg vedvarende oppmerksomhet til området.»

Klasse 3 Særlig innsats fra enkeltmennesker eller organisasjoner Plakett

© Asgeir Kværnberg

© Asgeir Kværnberg

1. Dramatisk og vakker natur, bratte sidevegger og fossefall. 2. Dugnadsgruppa benytter lokale byggetradisjoner i sitt arbeid med «Storeløa». 3/4. «Ytste Skotet», med sine 19 restaurerte bygninger, er blitt museum og leirskole for barn og ungdom; vår, sommer og høst.

© Mervin Lovvill Lønnberg, Europa Nostra

© Asgeir Kværnberg

www.storfjordens-venner.no

Fjordsenteret, 6218 Geiranger

97 07 71 65 / post@storfjordens-venner.no / Museum åpent 10-18

2015

Eidsvollsbygningen

Eidsvollsbygningen har en spesiell plass i Norges historie og er et nasjonalmonument. Her ble Norges uavhengighet gjenfødt og grunnloven utarbeidet og vedtatt. Carsten Anker, eieren av Eidsvoll jernverk og gods, stilte i 1814 sin nybygde herskapsbolig til rådighet for riksforsamlingen. Hovedbygningen var et av de største og mest moderne herregårdshusene i Norge på den tiden.

Reparasjoner og restaureringer hadde endret mye på bygningens opprinnelige utseende. Målet med restaureringsprosjektet var denne gangen å tilbakeføre bygningen til tilstanden omkring 1814, året da grunnloven ble utarbeidet og vedtatt. Samtidig skulle restaureringen markere 200-årsjubileet i 2014.

Det var ikke bare nødvendige reparasjoner av råteskader og restaurere fasader som ble gjennomført, men også rekonstruksjoner av kjelleren med kjøkken og tjeneravdelingen. Det ble særlig lagt vekt på restaurering og rekonstruksjon av interiøret. Rekonstruksjonen er basert på en meget grundig dokumentforskning og bygningsarkeologiske undersøkelser. Etter denne restaureringen har man fått en langt større forståelse av miljøet og historien rundt grunnlovens tilblivelse.

På tross av flere tidligere restaureringer kom mange nye detaljer om bygningen og miljøet frem, blant annet gjennom lesing av Eidsvollsmennenes dagbøker og brevene de sendte hjem.

© Trond Isaksen

Rikssalen på Eidsvoll. Carsten Anker stilte i 1814 sin nybygde herskapsbolig til rådighet for riksforsamlingen.

Juryen uttaler: «Juryen følte seg satt tilbake til året 1814 og ble slått av den autentiske gjenskapelsen av farger, tepper, tapeter og tekstiler som viste en forbausende sterk fargerikdom fra perioden. Juryen hadde forståelse for myndighetenes romslige budsjetter til restaureringen av Eidsvollsbygningen, slik dette kom til uttrykk i forskningen og den detaljerte dokumentasjonen i prosjektet.»

Klasse 1 Bevaring Plakett

© Trond Isaksen, Selsbygg

Eidsvollsbygningen sett fra syd.

www.eidsvoll1814.no

Carsten Ankers vei 19, 2074 Eidsvoll Verk

63 92 22 10 / Museum åpent mai-aug: 10-17, sep-apr: tir-fre 10-15 og lør-søn 11-16

2015

Uthusprosjektet, Røros

Kobberfunnet i 1644 ble grunnlaget for etablering av Røros. To år senere var Røros kobberverk etablert, gruvedrift og smeltehytten kom raskt i gang. Byen ble anlagt ved elven og smeltehytten. Innbyggerne var nødt til å skaffe jordbruksprodukter på egen hånd og drive gårdsbruk i og utenfor byen. Bygdene omkring kunne ikke levere mat nok. Livsgrunnlaget var både bergverk og jordbruk. Selv om den gamle industrien er nedlagt og jordbruket er flyttet ut av byen, er den delen av byens historie og tradisjoner et viktig grunnlag for dagens byutvikling, bl.a. som turiststed. Trebyen med sine mange 1700- og 1800-talls hus er en blanding av norsk byggeskikk og europeiske tradisjoner. Sentrum av «Gruvebyen» Røros ble tatt opp på UNESCOs Verdensarvliste i 1980.

I 1993 fikk ICOMOS* Norge i oppdrag å evaluere verdensarvstedet Røros. Ekspertene kom bl.a. frem til at våningshus og bygninger for fellesskapet var relativt godt tatt vare på, mens det store antallet uthus manglet vedlikehold. De fleste staller, fjøs og låver som lå i byen, var ikke lenger i sin opprinnelige bruk og hadde bare i liten grad fått nye funksjoner. Landsbyens husdyrhold hadde som i mange europeiske byer opphørt, men uthusene var en viktig del av gårdene og hele bybildet.

De aller fleste uthusene var i likhet med bolighusene bygget av tre og hadde begynt å få store råteskader. Derfor etablerte man Uthusprosjektet i 1996.

Formålet var å sette i stand gamle uthus som ikke lenger er i bruk, men som var en del av det bymessige landbruket som gruvearbeiderne benyttet seg av. Fokus er blitt lagt på å bruke erfaring og fagkunnskap, samtidig som man øker kompetansen. Så lite opprinnelig materiale som mulig fjernes, og alle reparasjoner dokumenteres grundig. Prosjektet har i seg en stor grad opplæring av håndverkere, noe det er behov for å rekruttere. Hittil er 400 uthus tatt hånd om i dette prosjektet. Uthusprosjektet er en oppfølging av ICOMOS Norges før omtalte anbefalinger.

I 2010 ble verdensarvstedet Røros utvidet til å omfatte landskapet med gruver, seteranlegg nær bykjernen, enkelte kulturminner og steder innenfor cirkumferensen** (omkretsen på 45,2 km) fra 1646. Uthusprosjektet vil være aktivt i enda mange år med å restaurere et stort antall bygninger som i dag står til forfall.

Juryen uttaler: «Juryen ble begeistret for det gode samarbeidet som var etablert mellom Røros kommune, huseierne og Staten ved Riksantikvaren. Prosjektet utviklet seg til en basis hvor håndverkere ble selvstendig næringsdrivende knyttet til de enkelte restaureringsprosjektene. Organiseringen har utviklet seg til et opplæringssted for tradisjonelt håndverk innenfor flere grener med vekt på materialkunnskap, tekniske ferdigheter, autentisitet og formidling. Prosjektet har vakt internasjonal anerkjennelse og blitt synliggjort.»

Klasse 4 Utdannelse, opplæring og bevisstgjøring Plakett

1. En «masstuggu» (lagerhus for mat) som delvis var rast sammen. 3/4. Ved å undersøke restene av huset, kan man gjenskape det slik det var, med materialer og håndverksteknikker som tidligere brukt.

www.uthusprosjektet.no
Røros Kommune, Bergmannsgt 19, 7374 Røros
72 41 94 54

* International Council On Monuments and Sites.

** Området der innehaveren av et bergverksprivilegium hadde enerett til å lete etter metaller, og rett til å kreve tømmer og trekull m.m., levert av bondene til en «billig pris».

2014

Hovelsrud Gård, Helgøya

På Helgøya i Mjøsa ligger Hovelsrud gård. Hagen, hvor det dyrkes grønnsaker, frukt og bær, er omgitt av et bølgende kulturlandskap med vidt utsyn over Mjøsa og omliggende bygder. Huset og hagen ble anlagt av politikeren Nils Hoel i 1840, men ble sterkt endret omkring 1950.

Restaureringen, utført av eierne av eiendommen, har medført at hele eiendommen, inkludert huset, er tilbakeført så nært som mulig til sin opprinnelige form. Den integrerte hagen med sin formelle akse fra Mjøsa opp til huset, har blitt gjenopprettet. Det er gjort ved hjelp av tidligere opptegninger, kart og skriftlige beskrivelser. Det er benyttet plante-materiale fra prydplanter, bær og frukt av variasjoner og arter som var populære i denne perioden.

I huset har interiøret fått opprinnelige fargesetting og det er benyttet dekorasjonsteknikker fra 1840-tallet. Gulvene er malt med marmorerings- og ådrings-teknikker. Fire av de opprinnelige tapetene ble gjenskapt. Eksteriøret ble malt opp i sin opprinnelige rosa farge med en dekorative frise som løper rundt hele huset.

Dette anlegget er nært knyttet til det sørlige Europas villatradisjon, med store villaer utenfor byene hvor en kunne trekke seg tilbake og leve «det gode liv». På Hovelsrud har de gjort et prisverdig og vellykket forsøk på å gjenopplive denne livsstilen.

I sin tildeling påpekte juryen eksemplets makt, her rettet mot private eiere av historiske anlegg.

© Trond Lillebo

Gulvene er malt med marmorerings- og ådringsteknikker. Fire av de opprinnelige tapetene ble gjenskapt.

Juryen uttaler: «Kvaliteten i denne restaureringen, ved bruk av anerkjente forskningsmetoder, profesjonelle konservatorer, gamle teknikker og gammelt plantemateriale, fortjener å stå som et eksempel til etterfølgelse. Eiendommen er i tillegg blitt gjort tilgjengelig for allmennheten, hvor også gårdens syltetøy, saft og lignende produkter er til salgs. Juryen ble imponert av eiernes grundige tilnærming, lidenskap og stå-på vilje.»

«Viktigst er at vi opplever at prisen har vært et løft for de historiske hagene i Norge. Vi ser at stadig flere har fått øynene opp for å ta vare på den grønne kulturarven. Flere eiere av gamle hageanlegg ser muligheter i istandsetting og ny bruk.»

- Marianne Olsson, eier av Hovelsrud Gård

Klasse 1 Bevaring Plakett

© Hovelsrud Gård

Hovelsrud Gård med sin enestående istandsatte hage.

www.hovelsrud.no
2350 Nes på Hedmark
90 96 40 70 / gardspost@hovelsrud.no

2012

«Rydd et Kulturminne» - prosjektet

«Rydd et kulturminne» er et bevaringsprosjekt rettet mot barn og unge, igangsatt av Stiftelsen Norsk Kulturarv. Det var første gang Norge nominerte et prosjekt i klasse 4. Det oppnådde å bli tildelt årets Grand Prix i sin klasse; utdanning, opplæring og bevisstgjøring.

Prosjektet som ble startet i 2000 har som mål å bevisstgjøre barn og unge, i alderen 7-17 år, om verdien av å ta vare på vår kulturarv. «Rydd et kulturminne» er i det alt vesentligste innrettet mot landets 3.500 barn- og ungdomsskoler. Det gjennomføres annet hvert år.

Totalt har over 27.000 barn og unge fra ca 1.250 skoler over hele landet deltatt i arbeidet med å rehabilitere, vedlikeholde, rydde, gjøre synlig og spre informasjon om et kulturminne i sitt nærmiljø, for å bevare steder med kulturminner og kulturmonumenter, og å heve barn og unges kunnskap om kulturminner. I tillegg har arbeidet som ofte skjer i samarbeid med lokale historielag, museer o.l., ført til spredning av informasjon om lokalhistorie til andre grupper av befolkningen i lokalmiljøet, slik at identiteten til deres hjemsted har blitt styrket. Det lokale kulturminnet er ofte også inngangen til undervisning i andre skolefag.

«Rydd et kulturminne» er et typisk lavkost-prosjekt som har stor overføringsverdi. Et tilsvarende prosjekt er nylig satt i gang i Estland. I Norge har finansieringen av prosjektet kommet fra Sparebankstiftelsen. Riksantikvaren setter hvert år opp en pris til 10 skoler med de beste prosjektene.

Se forøvrig Simen Bjørgens utfyllende tekst om prisens betydning for prosjektet, på side 70 - 71.

Juryen uttaler: «Juryen berømmer det pedagogiske arbeidet til engasjerte lærere med unge skolebarn i forbindelse med steder med kulturminner som ellers ville ha blitt overlatt til forfall og glemsel. Ved å rydde og synliggjøre mindre kulturminner i skog og mark har den neste generasjonen blitt aktivt involvert og oppmerksom på disse kulturminnene. Kanskje synes de ikke så viktig i første omgang, men som del av et kulturlandskap får det mening. Samarbeidet mellom skoler og kommunale myndigheter er et eksempel på «best practice» til et lavkost-prosjekt, som kan anbefales for læringsinstitusjoner over hele Europa.»

Klasse 4 Utdanning, opplæring og bevisstgjøring Grand Prix

1. Deset skole restaurerer et gjerde rundt et russisk minnesmerke.

2. Lillemoen skole restaurerer et gammelt minnesmerke.

3. Skodvin skole restaurerer et gammelt hus.

4. Gunnarnes skole restaurerer en gammel samehytte.

www.kulturarv.no

Stiftelsen Norsk Kulturarv, Edvard Stormsveg 26, 2684 Vågå

46 97 51 00

2006

Domus Academica, Universitetet i Oslo

Norges eldste universitetsanlegg i Oslo sentrum består av fem bygninger (1841-1854), hvorav tre ligger i Karl Johans gate; Domus Media, Domus Bibliotheca og Domus Academica (Urbygningen), og to mindre bygninger ligger mot Kristian IVs gate.

Alle disse bygningene og universitetets første bygning, Det astronomiske observatorium (1833), er tegnet av arkitekt Christian H. Grosch.

Tegningene til bygningene på Karl Johans gate ble sendt til arkitekt Karl Friedrich Schinkel som ga noen korreksjoner og godkjenning av prosjektet. Domus Media ble påbygget med en aula tegnet av arkitektene H. Sinding-Larsen og H. Bødtker til universitetets 100-årsjubileum i 1911. Etter konkurranse ble denne aulaen utsmykket av maleren Edvard Munch i 1916.

I 2002 startet Statsbygg en omfattende restaurering og rehabilitering av den nyklassisistiske Domus Academica. Målet var å tilbakeføre bygningen til utseendet fra ferdigstillelsesåret 1852, bortsett fra kjelleren, hvor gulvet ble senket. For øvrig ble alle senere tilføyelser og oppdeling av rom fjernet. Fundamenter måtte forsterkes og hussopp fjernes. Utvendig ble vegger og tak rehabilitert og restaurert etter antikvariske prinsipper. Store skader på puss og gulv måtte restaureres og forsterkes og tilbakeføres til det opprinnelige utseendet. Moderne teknisk utstyr til oppvarming, VVS og data ble installert.

Den Gamle festsalen (den første aulaen) er et klenodium som fikk spesiell oppmerksomhet. Innredningen ble demontert for å kunne skjule et moderne ventilasjonsanlegg under amfiet, mens benkene ble restaurert. Et nytt brannvarslings- og vanntåkeanlegg ble installert på en skånsom og lite synlig måte.

Norsk institutt for kulturminneforskning foretok fargeundersøkelse av alle rom og mange steder kan man på farge-trapper se skiftende fargesetting. Den mest omfattende restaureringen ble gjort på festsalens himlingsdekor. Selve restaureringsarbeidene er vist på en utstilling i inngangspartiet.

Bygningen er fredet etter kulturminneloven. Det har derfor også vært et nært samarbeid mellom Statsbygg og Riksantikvaren gjennom hele prosessen. Arkitektfirma har vært NAV AS.

Juryen uttaler: «For en meget kompleks restaurering og funksjonell oppgradering av et av Nord-Europas mest fantastiske nyklassisistiske bygninger. Arbeidet er utført med dyp respekt for den opprinnelige utforming og i arkitektene Christian H. Grosch og Friedrich Schinkels ånd.»

Festsalen med sin nyklassisistiske stil.

Domus Academicas inngangsparti fra Karl Johans gate.

www.uio.no
Karl Johans gt 47, 0162 Oslo

2004

Forskning og formidling av middelalderens trearkitektur

© Europa Nostra

Arne Berg (1917 - 2012)

Han arbeidet i mange år på Norsk folkemuseum, hos Riksantikvaren og Norsk institutt for kulturminne-forskning som forsker. Berg samlet og systematiserte store mengder oppmålingstegninger av eldre hus og målte og tegnet selv et stort antall. Bergs største innsats var innsamling og formidling av kunnskap om profane middelalderbygninger. Forskningen ble publisert i verket «Norske tømmerhus fra mellomalderen». Arne Bergs oppmålings- og perspektivtegninger av gårdstun er enestående.

Juryen uttaler: «Arkitektene Arne Berg og Håkon Christie ble i 2004 ble tildelt hver sin medalje for forsknings- og formidlingsarbeid av middelalderens trearkitektur i Skandinavia.»

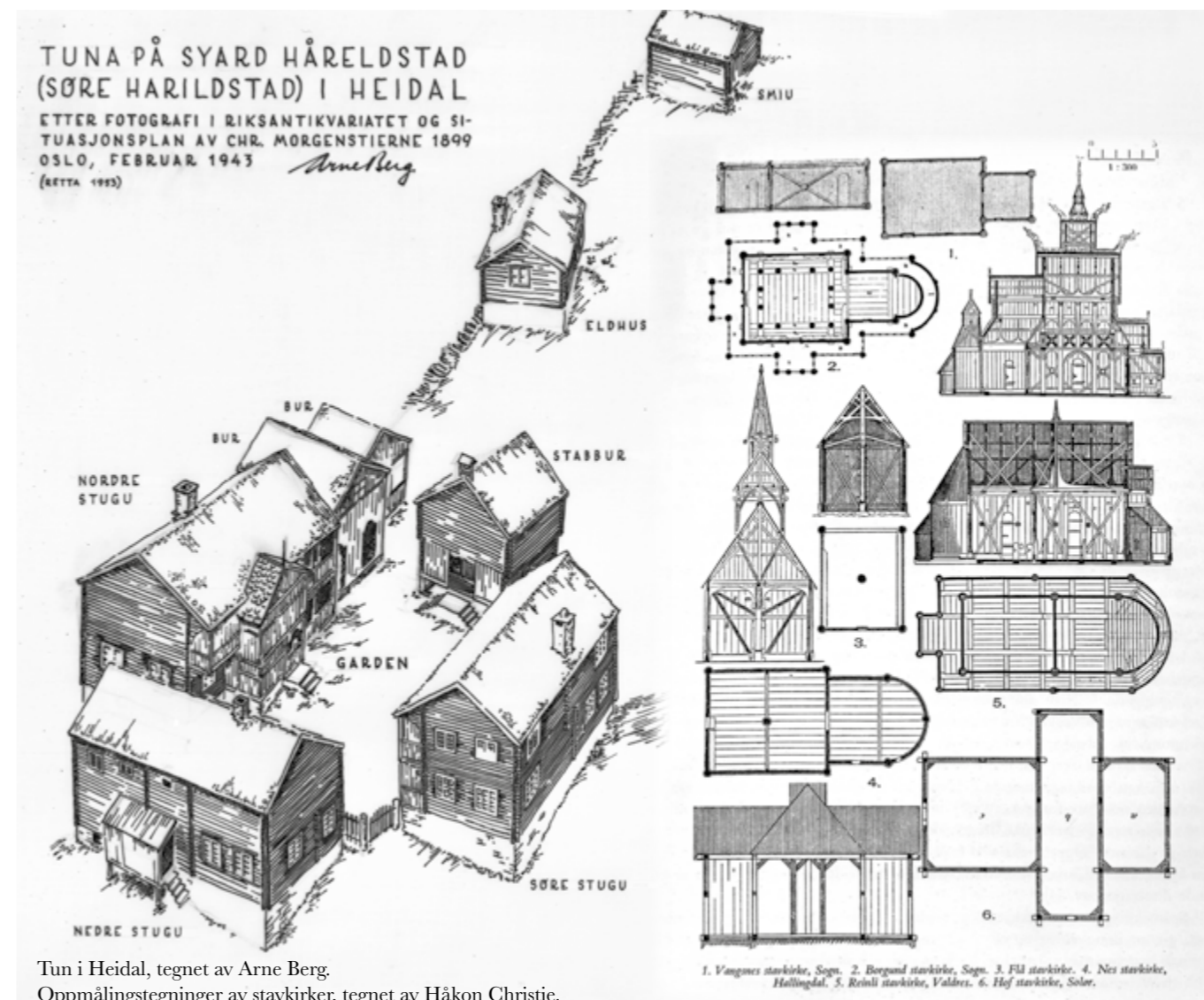

© Europa Nostra

Håkon Christie (1920 - 2010)

Han arbeidet i mange år hos Riksantikvaren og Norsk institutt for kulturminneforskning som forsker. Christie var i mange år opptatt av undersøkelse og publisering av «Norges kirker». Han har også foretatt flere arkeologiske utgravninger. Christies store bidrag til kunnskap om middelalder-arkitekturen var forskning på stavkirker i Norge og Norden. På dette området gjorde han et banebrytende arbeid og skrev flere bøker som gjorde ham internasjonalt kjent. Hans oppmålinger og tegninger av stavkirker bidro til ny og betydelig forståelse av denne spesielle kulturarven. I 1995 ble han ridder av 1. klasse av St. Olavs orden. I 1999 mottok han Urnesmedaljen*. Christie ble Fortidsminneforeningens æresmedlem, samt ICOMOS Norges æresmedlem.

Klasse 3 Særlig innsats fra enkeltpersoner eller organisasjoner Medalje

Tun i Heidal, tegnet av Arne Berg.

Oppmålingstegninger av stavkirker, tegnet av Håkon Christie.

© Arne Berg / Håkon Christie / Norsk folkemuseum

2004

Lynghesenteret på Lygra, Hordaland

Lynghieier som kulturlandskap finnes i en rekke europeiske land, fra Lofoten til Portugal, og omfatter 3600 kvadratkilometer. I Norge finnes 1/3 av denne landskapstypen knyttet til kysten, noe som gir oss et spesielt ansvar. I disse landskapene finner man spor tilbake til steinalderen. Lynghieier har i Norge vært nyttet intensivt i jordbruket frem til annen verdenskrig. Problemet med gjengroing og forfall av den tusenårige tradisjonen ble tatt opp av fagfolk på 1970-tallet og et europeisk nettverk ble dannet. Gjennom det europeiske samarbeidet har man stoppet forfallet i utvalgte områder. I Norge ble øya Lygra i Lindås på kysten av Hordaland valgt. Øya og kystområdet er rikt på kulturminner og hadde mange spor av jordbruk med førsanking av lyng, helårsbeiting og regelmessig brenning av gamle lyngplanter.

På Ytre Lygra 50 km nord for Bergen har man spor av lynghiekulturen 4000 år tilbake. Tufter av gårdsbruk fra vikingtiden finnes på Lurekalven nord for Lygra. På selve øya er det fem gårdsbruk hvorav to med husdyr. Her har man bevart kunnskap om bruken av landskapet i gammel tradisjon kombinert med moderne gårdsbruk. Lynghieia har også et særdeles rikt plante- og insektliv som er viktig å bevare. Kystlynghieia ble i 2015 av Regjeringen vedtatt som utvalgt naturtype. Vedtaket omfatter 388 viktige og 284 svært viktige lokaliteter med et samlet areal på 834 kvadratkilometer.

Forsknings- og forvaltningssenter for Lynghieier kystkulturlandskapet ble etablert her i 2001 og åpnet opp for publikum med 2 kvadratkilometer tilbakeført landskap. Formålet med prosjektet er å vedlikeholde kystlandskapet med lynghieier og tradisjonelt dyrehold. Hvert år blir større områder med lyng svidd av for å gi optimale beiteforhold. Samtidig gir det mulighet for forskning og pedagogisk formidling som tiltrekker seg besøkende fra hele Europa.

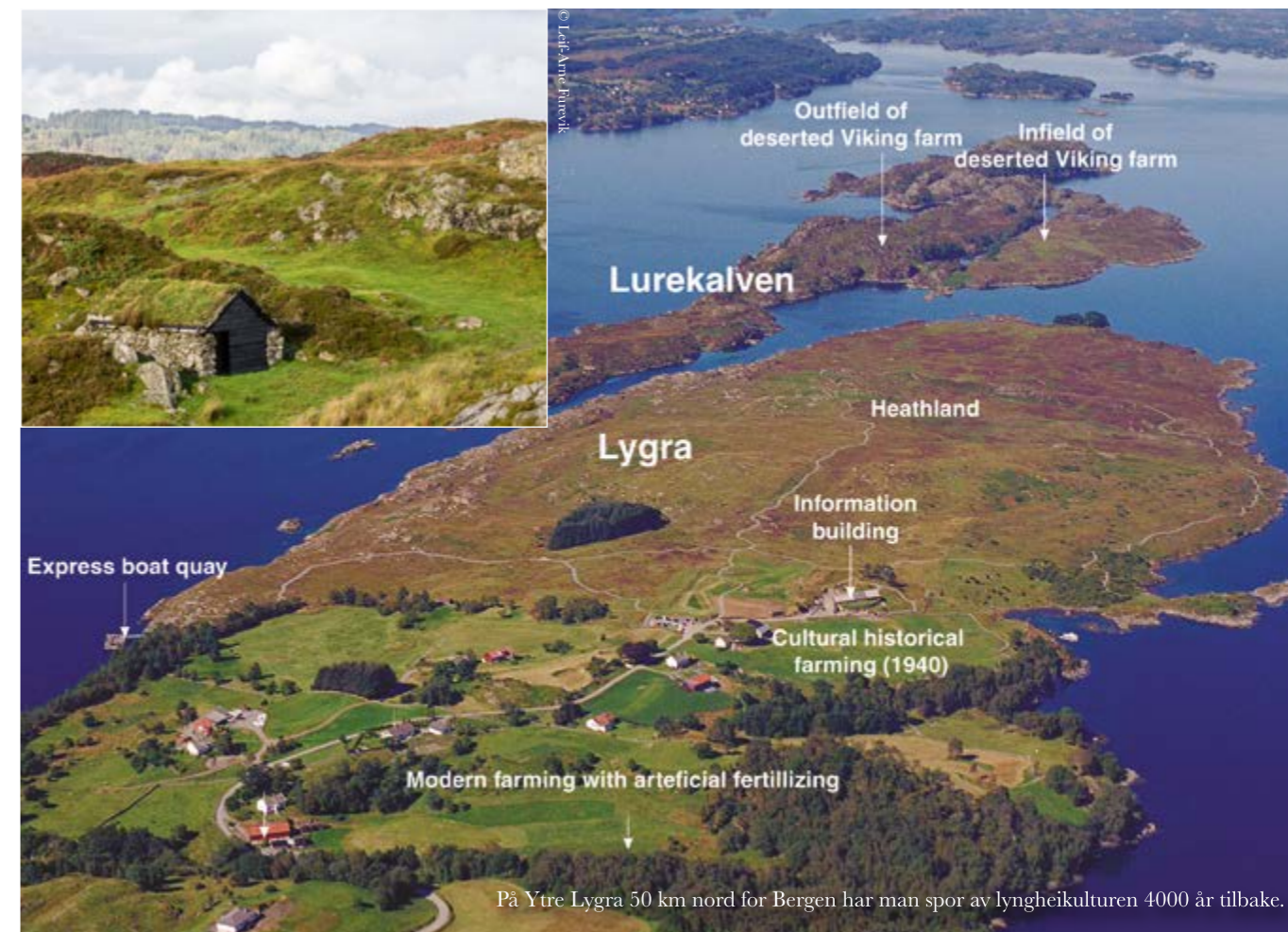
Lynghesenteret er i dag en avdeling av Museumssenteret i Hordaland. Eiendommen og besøkssenteret eies av Stiftelsen Lynghesenteret.

Landskapsarkitekter Feste AS har vært ansvarlig for landskapsutforming og tilpasning av nye anlegg. Arkitektgruppen CUBUS AS har tegnet senterbygningen.

I 2001 mottok Lynghesenteret Nina Muskuri-prisen (UNESCO/Hellas) for bevaringsarbeidet av lynghiekulturlandskapet på Lygra.

Juryen uttaler: «For pionerarbeidet med bevaring av et autentisk kulturlandskap med biologisk mangfold og tradisjonskunnskap.»

Klasse 1 Bevaring Grand Prix

www.muho.no/lynghesenteret

Lynghesenteret, Lurevegen 1575, Ytre Lygra, 5912 Seim

56 35 64 10 / post@lynghesenteret.no / Åpent ons-fre 11-15.30 (søn 12-17) Grupper etter avtale hele året

2002

Sandbu Søre Nedre, Vågå

Gården er en av de mest intakte gårdsanlegg i Gudbrandsdalen, med både inn- og uttun beliggende i Vågå kommune i Ottadalen. Gårdens historie går tilbake til 1100-tallet, kjent som lendmanngård i 1177. Den ble delt rundt 1490. Gården ble fredet i 1923. De fleste bygningene er fra 1600- og 1700-tallet. Med sine 17 fredete bygninger er dette den største samling privateide fredete bygninger i landet. Den første restaureringsfasen involverte rehabilitering av takene og grunnmurene av de mange husene på gården, i alt 23 hus.

Et kapell ble rekonstruert 1967 på en gammel stavkirke-tomt nær gården. Med sitt enestående antikvariske interiør er også denne bygningen blitt fredet. Også de gamle møllene som stod til forfall, er satt i funksjon igjen.

De forskjellige husenes inventar har blitt satt i stand med autentiske tekstiler og antikke møbler av usedvanlig god kvalitet, herunder himmelsenger og malte toalettbord og skap i en blanding av umalt og orginalmalt rokokkostil. I tillegg er det samlet inn en rekke unike gjenstander som preger de mange rommene og gir en helt spesiell atmosfære. Riddersalen har en praktfull samling av gamle våpen.

© Siftelsen Kjell Holm

Kjell Holm ved overrekkelsen av Europa Nostras plakett.

Kjell Holm fikk overdratt Sandbu Søndre av sine foreldre i 1940. Det ble hans livsverk å gjøre gården til et av de best bevarte gårdsanlegg i sitt slag i landet.

Juryen uttaler: «For nøyaktig og eksemplarisk konservering av en autentisk samling gårdsbygninger i tre fra 1700-tallet som har blitt reddet fra totalt forfall.»

© Europa Nostra

1. Sandbu Søndre Nedre Gård i Vågå fra 1100-tallet.
3. Gården ble fredet i 1923.

© Siftelsen Kjell Holm

2. Inntunet på Sandbu.
4. Kapellet på den gamle stavkirketomten, rekonstruert i 1967.

© Siftelsen Kjell Holm

© Siftelsen Kjell Holm

Sandbu Søre Nedre, Vågå
I privat eie og ikke tilgjengelig for publikum

2000

Dalen Hotel, Tokke i Telemark

Dalen Hotel er et av de beste og mest autentisk bevarte hotellanlegg fra glanstiden til de store trehotellene i sveitser- og dragestil. Hotellet ble tegnet av arkitekt Haldor Larsen Børve i 1894 for selskapet AS Hotel Dalen som var eid av en gruppe Skiens-borgere.

Dalen Hotel har to sidefløyer som har litt forskjellig utforming og innhold. Fløyene danner et gårdsrom mot vest med hovedinngangen midt på den sentrale delen. Den søndre fløyen inneholder den store spisesalen. Vegger og tak oppviser en dekorativ bruk av vekslende panel med utskjæringer på buffeten og over anretningen og dørene. Over spisesalen finnes felles rom for personale og sjåfører/kusker. Den andre fløyen hadde gjesterom på hver side av en lang gang i hver etasje, tilsvarende annen etasje i hovedfløyen. Mot Bandakvannet ligger salongene.

Det sentrale rommet og navet i hotellet er sentralhallen med resepsjon og peis. Den går gjennom to etasjer med galleri og har overlys med fargerik glassdekor, bl.a. den norske riksløven i sentrum. Veggene har dekor fra stavkirken som andreaskors og romanske buerekker.

Plasseringen av hotellet i krysningspunktet for flere viktige reiseruter og reisemål som ruten til Hardanger, Rogaland og Agder fra Kragerø, Skien, Kongsberg og Tinn, var utslagsgivende. Fra før av fantes to små hoteller, og her er endestasjonen på Telemarkskanalens båt rute. Hotellet ligger med hovedfasadens mange verandaer og terrasser mot Bandakvannet.

Det ubebygde området ga god plass til en 20 dekar park som omgir hotellet.

Til hotellet hørte også et eget kraftverk som ga strøm til belysning og ble brukt frem til 1918. Dette er noe man fant bare på noen få hoteller i samtiden.

I motsetning til en del andre hoteller fra slutten av 1800-tallet, har Dalen Hotel unngått store og upassende tilbygg i betong. Arkitektfirma Børve og Borchsenius i Porsgrunn gjennomførte i 1992 sammen med eieren en forbilledlig restaurering og rehabilitering. Bygningens interiør og eksteriør er konservert og tilbakeført i detalj, samtidig som man har imøtekommet krav til moderne standard og hotellkomfort. Bygningen er brannsikret med sprinkleranlegg og benyttes i sin helhet som hotell.

Dalen hotell er medlem i De historiske hoteller og ble tildelt Olavsrosen i 1999.

Juryen uttaler: «For den omfattende rehabiliteringen av dette viktige og nesten felleferdige trehotellet samtidig som man unngikk nye elementer som kunne ødelegge den enestående formgivingen.»

Klasse 1 *Bevaring Medalje*

Dalen Hotel er et av de mest autentisk bevarte hotellanlegg fra glanstiden til de store trehotellene i sveitser- og dragestil.

www.dalenhote.no
Hotellvegen 33, 3880 Dalen
35 07 70 11 / post@dalenhote.no

1998

Skånland Handelssted i Salten

På 1700-tallet ble det etablert et stort antall handelssteder langs kysten av Nord-Norge, de fleste beliggende strategisk til, nær skipsleden og de viktige fiskeriene. Der ble fisken videreforedlet og solgt videre til andre mellommenn eller skipet direkte til det europeiske marked. Utover 1900-tallet ble fiskeflåten mekanisert, og økende veiutbygging rev vekk det økonomiske grunnlag for de fleste handelsstedene. Virksomhetene ble flyttet til de kystnære byene. Handelsstedet på Skånland med sin isolerte beliggenhet uten veiforbindelse syd-vest for Bodø, ble endelig lagt ned tidlig på 1960-tallet. En lang historie som omfattet handel, fiske, fiskeforedling, rederivirksomhet, ishavsfangst, og polare ekspedisjoner tok slutt.

Haakon og Anne-Margrete Mehren kjøpte imidlertid Skånland Handelssted i 1967 og slo seg ned der. De var snart i gang med å restaurere den store bygningsmassen på over 2.000 m², hvor den gamle hovedbygningen i lous-sieze-preg fra 1792 kanskje fikk mest oppmerksomhet. Bygningene som var fra 1500-tallet til 1910, inkluderte også to sjøboder, båtnaust og bryggeanlegg. Typisk for handelsstedene hadde de også gårdsdrift på Skånland. De nye eierne tok også opp igjen gårdsdriften, restaurerte driftsbygningene, drenerte jordene og sørget for at kulturlandskapet gjennom beiting ble tilbakeført til sitt tradisjonelle preg. Alle bygningene, som var i forfall, måtte gjennom omfattende restaurering som grunnarbeid, tak, vinduer, bordkledninger osv. Alt er over årene satt pietetsfullt i stand.

Også møbleringen er tilbakeført, men tilpasset dagens bruk. Tidligere tiders dårlige reparasjoner er også utført på nytt under kyndig veiledning.

Istandsettingen av Skånland Handelssted som har foregått over 30 år, er gjennomført med private midler uten offentlig støtte. Stedet fremstår i dag som et tradisjonelt, restaurert handelssted, med sin rike bygningsmasse og istandsatte have. Det kombinerer også et gammelt kulturlandskap, økologisk jordbruk, en uvanlig biotop, storslagen natur og en viktig del av landsdelens rike kulturhistorie. Dette gjør stedet enestående. Uten familien Mehrens omfattende og årelange innsats ville Skånland Handelssted, som så mange andre handelssteder langs kysten, ha gått til grunne.

Skånland naturreservat på 6700 dekar ble fredet i 2000. Det arbeides med fredning av bygningsmassen. Stedet eies i dag, med en halvpart hver, av Anne-Margerete Mehren og AS Kistefoss Træsliberi.

Juryen uttaler: «For den omfattende rehabiliteringen av bygninger, havneanlegg, og miljøet omkring et forfallent, isolert og forlatt handelssted fra 1700-tallet. Gjennom eget initiativ og egne midler har eierne sørget for å gi nytt liv og virksomhet til stedet.»

Klasse 1 Bevaring Diplom

Skånland Handelssted med sin lange historie som omfatter både handel og fiske, rederivirksomhet, ishavsfangst og polare ekspedisjoner.

Skånland, Postboks 928, 8001 Bodø

97 10 77 88 / mariamehren@skaanland.com / I privat eie. Besøk etter nærmere avtale.

1997

Drammens Teater

I 1866 ødela en voldsom brann en stor del av Drammens bysentrum. Selv om det var mange problemer som måtte overkommes i forbindelse med gjenoppbyggingen av byen, dannet en gruppe velhavende familier et aksjeselskap for å organisere oppbyggingen av et nytt teater i Drammen. En av de ledende skandinaviske arkitektene på den tiden, Emil Victor Langlet fra Sverige, ble engasjert. Han var velkjent etter å ha tegnet mange kirker i Sverige og Stortinget i Oslo.

Drammens Teater, en nyklassisistisk bygning, er muligens det eneste teateret Langlet noen gang fikk ansvaret for. Teateret overlevde 125 år med noen mindre endringer, men ble igjen ødelagt i en brann i desember 1993.

Man besluttet raskt å rekonstruere teateret, men ingen originaltegninger hadde overlevd brannen. Derfor var det nødvendig med en grundig gjennomgang av gjenværende murvegger som måtte kombineres med et stort antall fotografier for å lage et grunnlag for videre planlegging.

De ytre veggene, som fremdeles stod, ble brukt som utgangspunkt for den utvendige konstruksjonen, slik at det originale uttrykket ble ganske godt bevart. Det indre ble noe endret for å tilfredsstille sikkerhet og tekniske forhold som kreves i et moderne teater: Scenerommet ble litt større, scenen forhøyet med 3,5 meter og supplert med et horisontalt scenegulv samt

© ukjent / Drammens Teater

Den gamle atmosfæren i teateret er beholdt med gamle gipsfigurer som er gjenskapt etter gamle fotografier. En usedvanlig storslått lyskrone pryder teatrets hvelv.

at lyssetting og publikumsfasiliteter ble utformet etter dagens standard. Imidlertid er den gamle atmosfæren i teateret beholdt med forgylte gipsfigurer som er gjenskapt etter gamle fotografier, dens veggmalier, som er oppmalt i henhold til gamle teknikker i originale farger, og med gamle dekkende materialer. Teateret eies av «Stiftelsen Drammens Teater». Drammensarkitekten Jan Øyvind Berntsen hadde ansvaret for teaterets gjenoppbygging.

Juryen uttaler: «For fremragende rekonstruksjon av den fullstendig ødelagte nyklassisistiske bygningen, som har gjenskapt interiørets karakter ved å benytte materialer av høy kvalitet og autentiske detaljer.»

Klasse 1 Bevaring Diplom

© Arild Sonstrød

Drammens Teater, rekonstruert tilbake til sin nyklassisistiske stil i 1993.

www.drammensteater.no
Øvre Torggt 17, 3017 Drammen
32 21 31 00 / post@drammensteater.no

1994

Hummerparken på Espevær, nord for Haugesund

Siden midten av 1600-tallet har hummerfisket vært en liten, men stabil virksomhet på sørvestkysten av Norge. Det var først hollendere og senere engelske oppkjøpere som la grunnlaget for et eksporttrettet hummerfiske. De hadde eksklusive rettigheter til å hente hummeren med sine brønnbåter. Opprinnelig ble hummer holdt i store trekummer i havet. De ble avløst ved etableringen av hummerparker, skapt ved avstengning av lune små sund og bukter. Da hummer er ekstremt følsom for svingninger i temperaturen ble disse parkene snart overbygget for å opprettholde en konstant temperatur på ca. 15°C.

Hummerparken på Espevær, et lite øysamfunn ut mot det åpne havet, halvveis mellom byene Stavanger og Bergen, ble anlagt i 1887 av den unge, driftige industrimannen Chr. Bjelland, den gang bare 29 år gammel. Han så mulighetene ved å kjøpe hummer av de lokale fiskerne utover høsten og holde dem i sjøen til prisene var høyest, normalt ved jul- og påsketider.

Hummerparken hadde plass til 15.000 hummer og ble senere utvidet til å romme 24.000 hummer. Arealet utgjorde nærmere 1.000 kvadratmeter og var i bruk frem til 1959.

Denne spesielle hummerparken er bemerkelsesverdig for sin organiske form: Den ble bygget som et stort, sammenhengende tak (1.500m²) over to trange sund hvor vanndybden er mellom en og to meter. Det følger nøye det ulendte terrenget og på to steder møter det havet i form av tradisjonelle båthus eller sjøhus.

Taket, som består av bordkledning av gran støttes av en genial tømmerstruktur som dekker et stort hvelv. Atmosfæren i det stille, mørke interiøret, der lyset bare trenger inn som små stråler gjennom sprekker i veggen eller små åpninger i taket, blir reflektert av vannet og kan bare oppleves fra en robåt.

Hummerparken stod til forfall i over 30 år før Fortidsminneforeningen sammen med lokale myndigheter og folk fra Espevær tok initiativet til å bevare denne uvanlige bygningen for fremtiden. I løpet av 1993 og 1994 ble det gjennomført et stort restaureringsprosjekt. I den nasjonale planen for kystens kulturminner har Riksantikvaren gitt hummerparken en plass blant Norges viktigste fredede bygninger. Den eies i dag av «Stiftelsen Hummerparken».

Juryen uttaler: «For den forsiktige restaureringen av hummerparken som ble bygget i 1887. Den er et bemerkelsesverdig og spesielt industrielt kulturminne.»

Klasse 1 *Bevaring* Diplom

1

1. Innvendig bærekonstruksjon gir en spesiell atmosfære i rommet.
3. Søndagsmiddag med laks på grillen til alle som vil ha!

3

2

2. Hummerparken sett fra Danmarksholmen.
4. Taket over de to sundene er et kunstverk i seg selv.

4

www.angelfire.com/folk/hummer2

Stiftelsen Hummerparken, 5444 Espevær

48 06 74 52 / svein.barane@jkn.no / Omvisning etter avtale på sommeren / Ferje fra Eidesvik på Bømlo

1994

Telemarkskanalen

Ingen kanal kan oppvise et så variert og vakkert landskap som Telemarkskanalen. Den går fra kysten til foten av Hardangervidda – 105 km gjennom naturlige innsjøer, uthuggete kanaler og sluser.

Byggingen startet med forbindelsen mellom Skien og Norsjø (1854-61). Den andre etappen, Nordsjø - Bandak-kanalen ble ferdigstilt i 1892.

Kanalen ble hovedsakelig bygget for transport av varer, passasjerer og tømmerfløting, og for å motvirke flom. Store tømmervaser blokkerte nemlig tidligere i de trange elveløpene gjennomstrømming av vannet og førte til store oversvømmelse av innmarksområder.

Telemarkskanalen ble bygget med 8 sluser med 18 slusekamre. Høydeforskjellen mellom Skien og Dalen i Telemark er 72 meter. Det største anlegget er ved Vrangfoss med 5 slusekamre og en løftehøyde på 23 meter.

Kanalbyggingen var et stort teknisk og økonomisk løft, innspirert av de store kanalprosjektene i Europa. Det ble finansiert av det private næringsliv og det offentlige.

Ingeniørøyntnant J. J. Thams ledet kanalutbyggingens første etappe og Axel Borchgrevinck ble bestyrer for utbyggingen av Norsjø - Bandak-kanalen. Budsjettet for andre etappe var noe over 1,5 millioner kroner i 1886, men det endte med det dobbelte.

Skien - Norsjø-kanalen ble modernisert og utvidet for større båter. For Hydros industri på Notodden og Rjukan var kanalen en viktig forutsetning. På 1970-tallet gikk godstransporten på kanalen dramatisk tilbake og nedleggelse ble diskutert. Tekniske Museum og Riksantikvaren ville bevare anlegget som teknisk kulturminne, særlig den best bevarte delen; Norsjø - Bandak-kanalen på 82 km. (51 brygger, uthuggete kanaler og slusene og over 50 forskjellige bygninger hører til anlegget.)

I 2006 ble de siste tømmerstokkene transportert på vannet, men passasjerbåtene MS Henrik Ibsen og Victoria går i turisttrafikk mellom Skien og Dalen.

Telemarkskanalen er en turistattraksjon og sysselsetter mange innen reiselivet. Det har vært flere skippertak for restaurering av kanalene, sluser, brygger og bygninger; særlig i forbindelse med 100 og 150 års-jubileene. Nye servicebygg for båtfolket er satt opp. «Telemarkskanalens Venner» har vært og er en viktig aktør i bevaringsarbeidet, sammen med fylkeskommunen.

Telemark fylkeskommune er eier av kanalanlegget. Riksantikvaren arbeider med fredning av Norsjø - Bandak-kanalen i 2017.

Juryen uttaler: «For vellykket rehabilitering av Telemarkskanalen med sitt miljø og sine båter, for å sikre gleden og bruk for kommende generasjoner.»

Klasse 1 *Bevaring Medalje*

«Henrik Ibsen» og «Telemarken» i Vrangfossen.

www.telemarkskanalen.no
Telemarkskanalen: Skien - Dalen
Booking online på websiden

1991

Tyholmen, Arendal

Arendal sentrum er bygget over 7 holmer og kanaler, der 6 av disse holmene utgjør bydelen Tyholmen. Byens storhetstid er knyttet til seilskutetiden gjennom 1700- og 1800-tallet. Det tilførte bl.a. bygnings- og stilimpulser fra Europa og rikdom til byens rederi- og handelsnæring. Det kan man se i dag når man besøker Nedre Tyholmens mange monumentale kjøpmannsgårder og offentlige bygninger med strategisk beliggenhet mot havnen. Byens gamle rådhus, Kallevig-gården (1815), Den gamle Toldboden (1676) Det gamle politikammeret (1710), og Kløckers hus (1826), er eksempler på dette. Tilbaketrukket fra sjøen finner man «Øvre Tyholmen» med småhusbebyggelse i tre.

Arendal ble rammet av fire bybranner mellom 1798 og 1868, men Tyholmens trehusbebyggelse lå adskilt fra resten av sentrum med kanaler og ble spart for ødeleggelser. Det forklarer hvorfor Tyholmen i dag forbindes med byens gamle trehusbebyggelse.

På slutten av 1960-tallet startet en intens kamp for å redde fire av de største husene, som bystyret hadde vedtatt å sanere i 1965. Inspirert av en nyansatt fylkeskonservator og to studenter fra NTNU som skrev sine diplomoppgaver om bevaring og rehabilitering av Tyholmen, fikk man etablert «Tyholmens Venner» i 1970, en handlekraftig verneforening med faglig sterke og skriveføre medlemmer. Riksantikvaren var sterkt engasjert og Kulturrådet ga løfte om økonomisk støtte. Med kun én stemmes overvekt vedtok bystyret å bevare de fire kommunalt eide husene i 1973. Tyholmen-kampen var et pilotprosjekt som ble et eksempel for andre byer på Sørlandet.

I 1975 startet rehabiliteringen av Det gamle politikammeret, som gjennom årene hadde sunket en halv meter lavere enn gaten utenfor og var svært forfallent. Da huset fremsto gjenopprettet, nymalt og restaurert, var all motstand mot bevaring med ett blåst bort. Reguleringsplanen (verneplanen) for Tyholmen ble vedtatt i 1976, og i løpet av 1970- og 80-årene ble de fleste husene på Nedre Tyholmen rehabilitert. Tyholmen ble igjen en levende bydel med spennende butikker og serveringssteder. Arendal kommune tok selv oppgaven da Andresens bakeri ble omgjort til Kilden Ungdomssenter i 1978, og Den gamle Toldboden ble innredet til Senter for eldre. Stiftelsen Kløckers Hus kjøpte i 1983 Tyholmens best bevarte hus og etablerte her Arendal Bymuseum. I dag fremstår Tyholmen som et unikt eksempel på den karakteristiske trearkitekturen fra Sørlandet over 300 år – innenfor et konsentrert område.

Juryen uttaler: «For en vellykket bevaring gjennom restaurering og tilpasning for ny bruk av den gamle delen av byen Arendal, kalt Tyholmen – et pionerprosjekt for bevaringen av trehusbebyggelse.»

«Europa Nostras tildeling var i første rekke en heder til Tyholmens Venners utrettelige kamp. Men også en velfortjent hyllest til byens politikere og administrasjon, framsynte journalister og enkeltpersoner, som hadde preget bevaringsdebatten i en skjebnetid for byens kulturarv og identitet.»

*Hans Olaf Aanensen, arkitekt
Arendal Bymuseum*

Klasse 1 *Bevaring Medalje*

© Hans Olaf Aanensen

© Hans Olaf Aanensen

© Hans Olaf Aanensen

© Hans Olaf Aanensen

1/2. Det gamle politikammeret var svært forfallent og hadde sunket 0,5 meter under bakkenivå. Her før og etter restaurering i 1975/76. 3. Kampen for å redde de fem husene på Nedre Tyholmen ble vunnet ved bevaringsvedtaket i 1973. 4. Kløckers hus, Arendal Bymuseum.

www.arendal.kommune.no

Arendal Bymuseum, Kløckers Hus, Nedre Tyholmsvei 14, 4836 Arendal
37 02 59 26 / Museum åpent 10-15 (14), søndag/mandag stengt

1989

Banco Rotto, Bergen

I sentrum av Bergen ble et helt kvartal med bankbygninger reist på 1800-tallet. Det var Norges Bank i 1842-44 og hovedkontor for Bergen Kreditbank (senere Bergen Bank) etter tegninger av arkitekt Hermann Schirmer 1875-77. Kreditbanken ble i flere omganger utvidet etter tegninger av arkitektene Adolf Fischer og Schack Bull i 1911-19. Kvartalets bankbygninger har stor betydning for bymiljøet og plassdannelsen av Vågsalmenningen og Torvet.

Fasadene er håndverksmessig og detaljert godt utformet i italiensk nyrenessanse med vindus- og dørinnramninger i sandsten og upusset tegl i veggene. Interiøret er også preget av høy kvalitet i materialbruk, utforming og håndverksarbeide.

Norges Bank, som etter hvert eide hele kvartalet, ønsket å rive det for å bygge nytt. Bergen bystyre avviste forslaget og støttet en fredning.

Hele kvartalet ble fredet i 1986, både eksteriørene og deler av interiørene. I Vågsalmenningen 14-22 er spesielt interiøret i ekspedisjonshallen, trappeoppgangen og styrerommet tatt inn i fredningsdokumentet.

Arkitekt Øivind Maurseth var ansvarlig for rehabiliteringen og restaureringen i 1989. Ekspedisjonshallen ble omgjort til restaurant med mindre inngrep i det fredete interiøret (restaurant Banco Rotto eksisterer ikke lenger). Ekspedisjonshallen har gjennomgått flere inngrep med dispensasjoner fra fredningen i forbindelse med innredning av restauranter.

Restaurantens interiør.

Et nytt hotellprosjekt med restaurant og kulturarena som omfatter det meste av den fredete bygningen, skal ferdigstilles i 2017/18. Navnet på prosjektet er Opus XVI – Edvard Griegs Heritage Hotel. Bak prosjektet står Grieg arkitekter, interiørarkitekter Metropolis og Vestenfeldske eiendom som eier.

Juryen uttaler: «For vellykket restaurering av en tidligere bank fra 1800-tallet – nå omgjort til en restaurant.»

Klasse 1 Bevaring Diplom

Kvartalets tidligere bankbygninger har en stor betydning for bymiljøet og plassdannelsen av Vågsalmenningen og Torvet.

Banco Rotto, Vågsalmenningen 14-22, 5014 Bergen

1988

Farsund Rådhus

Rådhuset i Farsund, også kjent som «Husan», har sin historie tett knyttet til den driftige Farsundkjøpmannen Jochum Brink Lund som på slutten av 1700-tallet drev en meget allsidig utadrettet virksomhet fra byen. Han sørget blant annet for at Farsund ble ladested i 1795. Han var som de fleste medlemmer av handelspatriseriet på Sørlandet, internasjonalt orientert.

I 1801 oppførte han en standsmessig residens i sørlandsklassisme som ikke stod tilbake for lignende paléer i Stavanger eller på Sørlandet. Bygningen fikk en dominerende plassering på et lite høydedrag over almuebebyggelsen med utsyn mot havnen, den gang ladestedets sentrum. Dette ble forsterket av den høye grunnmuren, den stramme symmetrien i fasadeuttrykket og det fornemme inngangspartiet. Seteritaket må også ha bidratt til det monumentale inntrykket. Forbildene hadde Lund sannsynligvis sett i England og Sverige, men der oppført i stein eller mur. Et hageanlegg med bla symmetriske terrasser ble bare delvis fullført. «Husan» ble landets nest største verdslige trebygning da den stod ferdig.

Historien forteller at Jochum Brink Lund forestod uttegningen av huset og de mange detaljene, men man tror i dag at han både hadde hjelp fra en engelsk arkitekt som bodde i Mandal på den tiden, og fra en tysk snekker bosatt i Sokndal.

Napoleonskrigene markerte slutten på handelshuset Lund i Farsund. Fra ca. 1850 var «Husan» i mange år sorenskriverbolig frem til det i 1914 ble kjøpt av skipsreder Jens C. F. Lund, en gren av Lundfamilien fra Bergen. Han tilbakeførte snart paléet til tidligere storhet, og bygget på en ny fløy med bla festsal i første etasje (i dag benyttet som kommunestyresal) og ballsal i andre etasje. Bygningsarbeidet skal ha kostet ca. 1,5 millioner kroner (tilsvarende 71,5 millioner kroner i dagens pengeverdi).

I 1940 ble «Husan» okkupert av tyske soldater som sprengfyrte i de gamle ovnene så hovedfløyen brant ned. Kommunen kjøpte eiendommen i 1946 og etter mye diskusjon besluttet man i 1950-årene å ta eiendommen i bruk som byens rådhus. Man valgte å bygge en kopi i betong av den nedbrente fløyen og innrede kommunale kontorer der. Den nye fløyen er den eneste bevarte del av «Husan». Den ble påkostet en samvittighetsfull og kostbar restaurering. «Husan» ble tatt i bruk som byens rådhus i slutten av 1960-årene.

Juryen uttaler: «For den fine restaureringen av rådhuset fra sent på 1800-tallet.»

Klasse 1 Bevaring Diplom

«Husan» ble plassert på et lite høydedrag over almuebebyggelsen med utsyn mot havnen.

www.farsund.kommune.no
Farsund Rådhus, Jochum Brink Lunds plass 1, 4550 Farsund
38 38 20 00

1987

Vinkjelleren i gamle Rådstuen, Bergen

Midt i Bryggebebyggelsen langs Nicolaikirkealmenningen, lå middelalderens Rådstue i Bergen. Det var trolig en stor toetasjes gotisk murbygning, reist i 1276. Ved siden av å være byrådets hus og rettslokale, var det plass til både fangehull, vinlager og skjenkestue. Vinkjelleren er første gang nevnt i 1389. Mot slutten av 1400-tallet ble vinstuen leid ut til Hanseatene og ble et populært møtested for nordmenn og tyskere.

Rådstuen var i bruk til 1560-årene da lensherre Christopher Valkendorfs privatbolig på Rådstuplassen i Vågsbunnen overtok funksjonen. Det Hanseatiske kontor drev vinkjelleren videre til bygningen ble revet midt på 1600-tallet. I 1908 ble de første arkeologiske utgravninger av rådstuen gjennomført. De neste utgravningene fant sted i 1978-79 og 1982-83 i regi av Riksantikvaren, hvor også deler av murene ble rekonstruert. Deler av ruinene ligger sannsynligvis fortsatt under Rosenkrantzgaten.

I 1983 ble det reist et parkeringshus over ruinene. De synlige ruinene ble bevart og konserverert i 1984, men betongsøyler som bærer deler av parkeringshuset, går rett ned i ruinene, noe man nok ikke hadde gjennomført i dag.

Ruinene har til nå vært vanskelig tilgjengelig. Bergen kommune ved Byantikvaren og eieren av parkeringshuset har samarbeidet med Riksantikvaren om istandsetting av murverket og tilrettelegging av ruinrommet. Ruinene er blitt lettere tilgjengelig og blitt synlige og lettere forståelig for publikum.

Bergen kommune har utarbeidet en ruinplan for byens middelalderruiner. Satsingen på Rådstuen-/vinkjeller-ruinen er en del av denne, og av Riksantikvarens bevaringsprogram «Bevaring av ruiner i middelalderen».

Ruinen er automatisk fredet.

Juryen uttaler: «For respektfull innpassing av byens vinkjeller fra middelalderen inn i et varsomt utformet parkeringshus.»

Klasse 1 Bevaring Special Award

1. Rådstuens vinkjeller under parkeringshuset med ny lyssetting. Betoghimling og søyler som går igjennom ruinene er malt sorte.
2. Den hvitkalkede Rådstuen, slik den sannsynligvis så ut. 3. Bryggemiljøet med Nicolaikirken bak og Mariakirken til venstre.

www.youtube.com/watch?v=MjFThjtj020

Inngang ved Nicolaikirkealmenningen, Bergen

Åpent etter avtale ifm undervisnings- og byvandring (Byantikvaren)

1986

Drammen Rådhus

I 1866 herjet en dramatisk brann bydelen Bragernes i Drammen. 388 bygninger brant ned til grunnen, deriblant flere offentlige bygninger. På en tomt vis å vis brannvakten fra 1865 (som unnslopp brannen,) ble det bygget et nytt rådhus (1868-1871). Arkitekt Nils Stockfleth Darre Eckhoff tegnet bygningen, som skulle gi rom for den politiske ledelsen i byadministrasjonen, domstolen, politiet, fengsel m.m.

De åttekantete romantiske hjørnetårnene danner sammen med brannvaktårnet på motsatt side en portal i aksen opp mot Bragernes kirke. Sammen med brannvakten (tegnet av Drammens første stadsingeniør og brannsjef Halvor Heyerdahl), utgjør fasadene østveggen til det karakteristiske og særdeles vellykkete Bragernes torv.

Drammen rådhus ble etter hvert for lite og det ble foretatt innvendige endringer. I 1940 flyttet kommuneadministrasjonen inn i nytt bygg på nabotomten og i 1964 flyttet politiet og rettsvesenet inn i nytt tinghus. Byggearbeider på nabotomten hadde svekket konstruksjonen til det gamle rådhuset. Fengsel og sidebygning ble revet i 1964 og man vurderte også å rive tårnbygningene. I 1966 ble det holdt en folkeavstemning om rivning og 80 pst. av de som stemte, gikk inn for å bevare tårnbygningene.

I 1978 begynte restaureringsarbeidet som var ferdig til byjubiléet i 1986. Fundamentene måtte først peles og forsterkes. Taket ble løftet for å gi plass til en tredje etasje med 450 m². Gamle ytterdører og vinduer ble restaurert og kopiert. Fasadestenen var i god stand, men måtte fuges på nytt. Det ble støpt kopier av forvitrete detaljer. Innvendig var bygningen i dårligere forfatning enn utvendig. Bystyresalen beholdt sin opprinnelige plass fra 1911 og panelet i tak og vegger ble beholdt og malt i de opprinnelige fargene, mens innredningen delvis ble fornyet. Rettssalens vegger, himling og lysekroner fra 1871 ble flyttet over til den nye Formannskapssalen som ble restaurert. Under Bystyresalen er det bygget nye representasjonsrom og spisesal, med lysekronen til den gamle Bystyresalen. Trappehuset opp til annen etasje er beholdt og restaurert med sine fargerike romanske vinduer. Kunsten i rådhuset ble også restaurert i samme prosess.

Rådhuset fikk i 1986 Fortidsminneforeningens bevaringspris.

Juryen uttaler: «For en omfattende restaurering av dette rådhuset fra 1800-tallet, som i dag inneholder offentlige lokaler, informasjonssenter og turistkontor.»

Klasse 1 Bevaring Diplom

Drammen Rådhus med det åttekantete hjørnetårnet, og Bragernes kirke i bakgrunnen.

www.drammen.kommune.no
Engene 1, 3015 Drammen
32 04 00 00

1986

Blaafarveværket, Modum

Det ble funnet koboltmalm i Modum i 1772.

Den spesielle blåfargen var svært ettertraktet og allerede i 1776 opprettet kong Christian VII Det Kongelige Modumske Blaafarveværk.

Samme året ble Den Kongelige Danske Porcelainsfabrik etablert i København. Den kostbare blåfargen fra Modum skulle brukes til å dekorere dansk porselen, men ble også brukt av andre europeiske porselensfabrikker. Blaafarveværket utviklet seg i første halvdel av 1800-tallet til det mest moderne og suksessrike anlegg av sin type i Europa. Rundt 1840 hadde bedriften ca. 2000 ansatte og dekket 80 pst. av verdens behov for koboltblå farge. Den høye kvaliteten gjorde produktet særlig ettertraktet.

I 1840-årene greide man imidlertid å fremstille ultramarinblått syntetisk, og denne erstatningen rev vekk markedet for koboltblått. Blaafarveværket gikk konkurs allerede i 1849, og gruedriften ble stengt i 1898. I de etterfølgende 70 årene foregikk det ulik industriell virksomhet på Blaafarveværkets grunn, både i privat og kommunal regi.

I 1968 engasjerte ekteparet Kjell og Tone Steinsvik seg i å ta vare på industrihistorien knyttet til Blaafarveværket, Norges største industrivirksomhet i sin tid. De ønsket å finne alternativt bruk for de mange bygningene som fortsatt var å finne på det gamle verksområdet. En venneforening ble etablert i 1970, og «Stiftelsen Modums Blaafarveværk» ble etablert i 1971. Formålet var å erverve bygningsmassen og gruvene og planlegge og gjennomføre rehabiliteringsarbeidet.

Siden 1968 har det foregått en rehabilitering og rekonstruksjon av mer enn 60 bygninger knyttet til den gamle industri- og gruvevirksomheten. Også koboltgruvene er renovert, og ble i 1993 gjort tilgjengelig for publikum. Gjennom restaureringen av Glasshytten hvor det er bygget en modell av koboltfabrikken fra 1800-tallet, får man en unik innsikt i dette industrielle kulturminnet, som i dag utgjør et helhetlig museumsområde med stor utstrekning. De gamle industribygningene er tatt i bruk til blant annet spisesteder, utstillingslokaler, butikker og museer. Hver sommer holdes det kunstutstillinger med anerkjente norske og nordiske kunstnere i et velegnet lokale på området. Dette har vært med å gjøre Blaafarveværket i Modum til et av de mest besøkte nasjonale minnesmerker i Norge. Blaafarveværket er også omgitt av et stort og meget vakkert uteområde. Fem av de gamle bygningene på området er fredet.

Uten ekteparet Steinsviks livslange innsats for å ta vare på Blaafarveværket og utvikle det til et kulturhistorisk museum ville dette kulturminne ha gått til grunne. Det har i det alt vesentligste vært private midler som står bak denne rehabiliteringen.

Juryen uttaler: «For bevaringen av mer enn tredve bygninger fra sent på 1700-tallet på området til tidligere Modum værket og koboltgruver, slik at det er skapt et nasjonalt museums- og parkområde.»

1. Glasshytten har fått en modell av koboltfabrikken fra 1800-tallet.

3. Blåfargen ble levert til Den Kongelig Danske Porcelainsfabrik.

2. Anlegget dekket 80 pst av verdens behov for koboltblå i 1840.

4. Blaafarveværket er et av våre mest besøkte nasjonale minnesmerker.

www.blaa.no

Koboltvn 11, 3340 Åmot i Modum

32 77 88 00 / info@blaa.no / Museum åpent 11-18 (17) stengt mandager

1985

Nedre Strandgate 17-19, Stavanger

Klasse 1 Bevaring Diplom

Allerede i 1917 gjennomførte Stavanger en reguleringskonkurrans på linje med andre større norske byer. Men økonomiske tilbakeslag i mellomkrigstiden, etterfulgt av annen verdenskrig, bidro til at en endelig byplan først ble lagt frem i 1946 og delvis gjennomført i 1950- og 60-årene. Sanering av deler av Stavanger sentrum inngikk i denne byplanen. Med de nye reguleringsbestemmelsene for Stavanger sentrum i 1974 kom et brudd med den tidligere sentrumssaneringen. Det europeiske arkitekturvernåret 1974 ga også bevaringstanken et kraftig puff fremover. Men også oppblomstringen av oljeindustrien fikk etter hvert betydning for en mer bevisst holdning til bevaringen av byens karakteristiske sjøhusbebyggelse.

Et større rehabiliteringsprosjekt som ble lansert på denne tiden, var bevaring av Rosenkildekvarartalet som etter hvert også omfattet blant annet Nedre Strandgate 17-19. Dette er de eneste gjenværende fullt intakte kjøpmannsgårds-anlegg i Stavanger. De består av fire bygninger, to bolighus og to tiliggende sjøhus, med et mellombygg og et lite gårdsrom. Sjøhusene hadde direkte tilgang til båtene som ble lastet og losset. Bolighuset hadde direkte adkomst til gaten. På den andre siden av gaten hadde eiendommene sine terrasserte hager plassert oppover i terrenget. Husene er bygget i siste del av 1700- og tidlig på 1800-tallet, men ble tilpasset nye behov utover på 1800-tallet. Disse kjøpmannsgårdene spilte en viktig rolle i Stavangers sosiale og økonomiske liv med sin strategiske beliggenhet inne i Vågen hvor byens driftige borgerskap holdt til.

© Erling Kleberg/NUST

Skipsrederens kontor.

Fra sjøhusene ble det drevet sildehandel, sildesalting, hummerhandel, alminnelig handelsvirksomhet, rederivirksomhet og kramboder.

Stavanger Museum kom på slutten av 1970-tallet med i diskusjonen om utnyttelse av arealene. Det hadde behov for utstillingslokaler til Sjøfartsmuseet og sin Kulturhistorisk avdeling samt Handelsmuseet, og slik ble det. I tillegg fikk Stavanger Sømmandsforening tilhold i lokalene. Gjennom offentlig støtte og innsamlede midler stod de to bygningene ferdig rehabilitert i 1985, tilpasset museets maritime formidlingsoppgaver.

Juryen uttaler: «For restaurering av to tradisjonelles kjøpmannsgårdsanlegg og tilpasningen av disse til bruk som museum.»

© Elisabeth Tomassen/NUST

Det europeiske arkitekturvernåret 1974 ga en økt holdning til bevaring av byens karakteristiske sjøhusbebyggelse.

www.museumstavanger.no

Stavanger Sjøfartsmuseum, Nedre Strandgt 17-19, 4005 Stavanger

40 76 96 79 / post@museumstavanger.no / Museum åpent 10-16 (15) mandager stengt

1984

Militærhospitalet, Oslo

Empirekvartalet i Oslo hadde den lengste og mest opprivende bevaringskampen. På Hammersborg lå Norges første Rikshospital som i all hovedsak var tegnet av arkitekt Chr. Grosch. Regjeringen ønsket på 1950-tallet å fortsette utbyggingen av regjeringsbygningen. Den hadde startet med en fløy i jugendstil, tegnet av arkitekt Henrik Bull i 1904. I likhet med mange borgere og fagfolk ønsket Riksantikvaren at empirebygningene skulle bevares. Det ble holdt folkemøter og protestaksjoner i 1952, men til ingen nytte. Alle murbygningene fra 1820-tallet ble revet; bare den eldste bygningen, en L-formet tømmerbygning sto igjen. Den skulle selges på rot til hytte-tømmer eller fyringsved. Statens bygninger hadde den gangen et svakt vern.

Denne eldste bygningen i Empirekvartalet var opprinnelig et militærhospital. En kort tid var den militært sykehus under Akershus festning. Den var tegnet av dr.med. Jens Bang og arkitekt John Raphael Pousette og oppført 1806-07 for ca. 50 syke soldater. På det meste hadde den 175 pasienter, og ved behov kunne familiemedlemmer også bo der. Da militærhospitalet ble Rikshospital ble den tegnet noe om av Grosch; bl.a. vindusinnstillingen og veggene ble panelt.

Bygningen som skulle rives i 1954, ble kjøpt privat av Sofie Helen Wiegert med tanke på gjenreising. Selskapet til Oslo Byes vel betalte merkingen og demonteringen, Tømmeret og bygningsdeler ble lagret på Norsk folkemuseum til påminnelse og dårlig samvittighet for dem som vedtok rivningen.

På 1970-tallet fremmet Christian Grosch forslaget om å gjenreise hospitalet på Grev Wedels plass. Norsk kulturråd og Oslo kommunes ordfører var positive. Kommunen stilte tomt ved Akershus festning til disposisjon. Stortinget ga 4,5 millioner kroner i lån, og bygningen ble gjenreist i 1983. Arkitektkontoret Torp & Torp sto for en nøktern restaurering og rehabilitering. I underetasjen og loft er det nye 1000 m² med kontorer og møterom.

Fasaden ble nyoppusset til 200-års jubileet i 2007. Parken ble opparbeidet igjen som i 1860-årene, da Oslo bys vel anla parken.

Bygningen eies i dag av «Stiftelsen Militærhospitalet fra Empirekvartalet» og leies i sin helhet ut til Forsvarsbygg.

Både park og bygning ble fredet i 1987.

Juryen uttaler: «For flytting og gjenoppbygging av den flotte trebygningen på et nytt sted i Oslo. Bygningen ble først demontert i 1962 for å gi plass til en ny regjeringsbygning. Deretter ble bygningen lagret i tyve år på privat initiativ. Dette var det største bygningen som noen gang var blitt demontert og gjenoppbygget.»

Klasse 1 *Bevaring Medalje*

Militærhospitalet. Forsøkt revet, senere demontert og lagret på Folkemuseet, så gjenreist på Grev Wedels plass i 1983.

lokalhistoriewiki.no/index.php/Militærhospitalet

Stiftelsen Militærhospitalet fra Empirekvartalet, Grev Wedels plass 1, 0151 Oslo

stiftelsen@militaerhospitalet.no

1983

Lillesand Rådhus

Rådhuset i Lillesand kalles Henschiengården etter familien som eide gården i ca. 100 år fra lensmann Jens Henschien kjøpte den på 1850-tallet.

Lillesand kommune ervervet eiendommen i 1948 og tok den i bruk som rådhus. Huset ble utvidet med en fløy. I 1976 ble bygningen sterkt skadet av en voldsom brann som ødela taket og mye av annen etasje. Kommunen ville opprinnelig rive bygningen, og huset sto uten tak over vinteren. Bakbygningene ble revet og erstattet av nye bygninger mot nord og vest, i tilpasset stil, som omrammer gårdsplassen. Etter en omfattende restaurering og renovering over flere år, ble Henschiengården gjenåpnet i 1982.

Den representative hovedinngangen mot havnen og haven er lite brukt, mens inngangen fra gårdsrommet med tilbygget er blitt hovedinngang. Huset som er laftet og panelt, hadde opprinnelig engelske skyvevinduer som man finner på flere herskkelige boliger på Sørlandet. Mange detaljer, som hoveddøren, skyvevinduene og veggkledning måtte kopieres og originale deler skiftes ut. Både originaldeler, som ovnen fra Grimstad jernstøperi og kopiene etter originale deler, er omfattet av fredningen.

Henschiengården i Lillesand ble bygget i 1734 av den danske handelsmannen Christian Kjøbmand, som etter kort tid solgte bygningen til justisråd og krigskommissær Falck. Etterfølgende eier Niels Justenæs bygget på huset mot sør og innlemmet dette i den eldre bygningen i 1816. Huset fikk lous-seize-preg med halvvalmet tak og akse-symmetri med en gavl over midtpartiet (borte nå.)

I 1976 ble huset sterkt skadet av en brann.

Bygningen ble fredet i 1924. I presiseringen av fredningsvedtaket fra 1924 skriver Riksantikvaren i 2013 at fredningen gjelder interiør og eksteriør.

Juryen uttaler: «For varsom renovering og modernisering av et vakkert rådhus fra 1800-tallet, ødelagt av brann og påbygget på heldig måte.»

«Henschiengården» i Lillesand ble bygget av den danske handelsmannen Christian Kjøbmand i 1734.

www.lillesand-kommune.no
Østregt 2, 4790 Lillesand
37 26 15 00

1983

Radisson Blue Royal Hotel, Bergen

Klasse 1 *Bevaring* Diplom

Bryggen, også kalt Hansabryggen eller Tyskebryggen, er en bydel i Bergen på østsiden av havnen, Vågen. Den eldste delen dateres til omkring år 1070. Den ligger tett inntil middelalderens Maria-kirke og Bergenhus festning med Håkonshallen. Mellom 1360 og 1754 var Bryggen sete for det tyske Hanskontoret, Nordens første handelskompani.

Bryggen består av et stort antall trebygninger og et mindre antall murbygninger, hvorav 61 ble fredet i 1927.

Bryggen har brent mange ganger gjennom århundrene, og ble stort sett bygget opp igjen etter samme mønster. Den siste store brannen fant sted i 1702. I 1944 eksploderte et ammunisjonsskip på Vågen og Bryggen fikk store skader, men ble reparert. I 1955 ødela en brann den nordre 1/3 av den gamle bryggen. Det ble lansert planer for nedrivning av store deler av bryggen og nybygg.

Etter brannen i 1955 ble det gjennomført omfattende arkeologiske utgravninger på branntomtene. Bryggen Museum ble bygget som formidler av områdets historie og funngjenstander.

Det ble også utarbeidet flere prosjekter for et hotell på branntomten. Riksantikvaren foreslo i 1978 for eierne og arkitekten at det nye hotellet skulle bygges med samme proporsjoner som de gamle bryggegårdene, og at frontbygningene mot Vågen skulle være kopier av de brente gårdene.

Arkitekten Øivind Maurseth utarbeidet i nært samarbeid med Riksantikvaren et prosjekt som ble utført i 1979.

Bryggen i Bergen ble 1979 innskrevet på UNESCOs Verdensarvliste som ett av de første i Norge.

Bygningskomplekset som består av et nytt hotell og gjenreiste kopier av frontbygninger, ble i 1983 tildelt Europa Nostra-prisen.

Juryen uttaler: «For den beundringsverdige rekonstruksjonen av middelalder bryggebygninger med et harmonisk nytt hotell. Dette har tjent som et godt et eksempel til etterfølgelse.»

1. «Bryggen» tidlig 1930-tallet. Området består av en rekke trebygninger og er en bydel i Bergen på østsiden av havnen, Vågen.
3. Radisson Blue Royal Hotel er et produkt av et nært samarbeid mellom arkitekt Øivind Maurseth og Riksantikvaren, og ble utført i 1979.

www.radissonblu.com
Bryggen 5, 5003 Bergen
55 54 30 00 / info.bgozh@radissonblu.com

1980

Danckert Krohns stiftelse, Bergen

Klasse 1 Bevaring Diplom

Danckert Krohn stiftelses gamle hovedbygning ble reist i 1789 som aldersbolig for 18 eldre fra borgerskapet og embedsstanden. Det er et monumentalt trefløyet, symmetrisk anlegg som rammer inn et gårdsrom mot Kong Oscars gate. Interiøret har mange godt bevarte originale detaljer og rominndelinger. I hver fløy har ett kjøkken med grue og bileggerovner i gangene. Hovedfløyen har store spissgavlete arker på hver side over inngangene i rokokko/louis seize-stil. De liggende panelveggene er malt i lys grått og dører og vinduer er malt i flere nyanser av blått.

I 1918 ble det vedtatt å rive bygningen, som hadde forfalt gjennom flere år. Heldigvis ble rivningen stoppet gjennom et fredningsvedtak av Riksantikvaren i 1927. Stiftelsen reiste nye eldreboliger i bakkant av den fredete bygningen i 1938 etter tegninger av Egill Reimers. Frem til 1940 ble bygningen brukt som aldershjem.

I 1964 vedtok Bergen kommune å reise et nytt kultursenter for eldre på tomten til Danckert Krohn stiftelse. I stedet for å rive den vakre bygningen, laget de antikvariske myndighetene en plan for å restaurere bygningen i 1971. En nybygget fløy tegnet av arkitekt Kjell H. Irgens gjorde at hele anlegget kunne bli tatt i bruk som eldrecenter. Inngrepene i 1700-tallsbygningen ble minimale; den originale rominndelingen ble beholdt og originalvinduene ble kopiert. Etter arkitekt Irgens tegninger ble det også bygget et redskapsskjul i 1974.

© Erling Kleiberg/ALUST

Forseggjort dørhåndtak, detalj av inngangsdøren.

I dag holder Danckert Krohn seniorsenter til i bygningen og Bergen kommune er i dag eier.

Arkitekter for restaurering og nybygget var Peter Andersen, Johan L. Andersen og Kjell H. Irgens.

Juryen uttaler: «For den omfattende rehabiliteringen av en trebygning fra 1700-tallet.»

© Riksantikvaren i Bergen

Danckert Krohns stiftelses gamle hovedbygning ble reist i 1789 som aldersbolig for eldre fra borgerskapet og embedsstanden.

www.bergen.kommune.no
Kong Oscars gt 54, 5017 Bergen
55 56 42 00

1978

De røde sjøhusene, Stavanger

Stavangers fremvekst som en viktig by, har sammenheng med dens gode havn og nærhet til Nordsjøen. Allerede på 1500-tallet foregikk det betydelig eksport av fisk og trelast. Det oppstod snart en bygningsform som var tilpasset denne sjørettede virksomheten. Sjøhusene lå ut mot sjøen med mulighet for direkte lasting og lossing mellom hus og båt. De hadde direkte tilknytning til bolighusene bak som lå mot gaten. Seilskutetiden ga byen en kraftig oppblomstring som ble forsterket da det i årene 1810-1870 foregikk et rikt sildefiske.

Et stort antall sjøhus ble bygget i disse årene, mange til bruk for sildesalting. På slutten av 1800-tallet, da mange sjøboder ble tatt til bruk av den nye hermetikkindustrien, hadde havnen en nesten sammenhengende sjøhusrekke på ca. 150 hus.

Store endringer i teknologi, skipsfart, byutvikling og arealbehov gjorde sjøhusene mindre egnet for ny anvendelse allerede ved forrige århundreskifte. Mellomkrigstidens kriseår bidro til at mange sjøhus etter hvert ble revet eller ble stående å forfalle. Store kaiutfyllinger endret også mye av havnen og sjøhusenes karakter.

Ved inngangen til 1970-årene skjedde det et stemningsskifte i Stavanger. Da en ny reguleringsplan ble lagt frem i 1974, gikk man inn for at den gamle sentrumsbebyggelsen skulle bevares og restaureres.

Samme året opprettet man også en stilling som byantikvar. I 1975 ble det gjennomført et pilotprosjekt knyttet til en mulig rehabilitering av «De røde sjøhusene», som ble bygget til sildesalting etter den store brannen i Stavanger i 1860. Man ønsket å se på økonomien i å bevare de fem sjøhusene.

Olav Thon kjøpte de fem sterkt forfalte bygningene til en forsiktig pris, gjennomførte en omfattende og kostbar rehabilitering av fire av dem og rev og bygget opp igjen det femte. Den ytre fasaden på sjøhusene er bevart, likeledes de karakteristiske bærekonstruksjonene. Sjøhusene ble innredet til restauranter og selskapslokaler som umiddelbart fikk meget stor popularitet og god lønnsomhet. Dette ga et sterkt signal til markedet om at den gamle bygningsmassen kunne få ny anvendelse og bevares. Et stort antall av de gamle sjøhusene er i ettertid rehabilitert og har fått ny anvendelse. Tildelingen av en EN Pris til De røde sjøhusene i 1978 har også bidratt til denne gledelige utviklingen. 1978 var det første året EN arrangerte konkurransen om de beste restaureringsprosjektene i Europa.

Juryen uttaler: «For den fremragende restaureringen av sjøhusene til bruk som restaurant.»

Klasse 1 *Bevaring* Diplom

1/2. Før og etter Thons omfattende rehabilitering av de 5 røde sjøhusene. Fasadene og bærekonstruksjonene er bevart.
3/4. Husene lå ut mot sjøen med direkte lasting/lossing mellom hus og båt. I dag er det restaurant og selskapslokaler i De røde sjøhusene.

www.sjohusene.no

Restaurant «Sjøhusene i Stavanger», Nedre Holmegt 12-20, 4003 Stavanger

51 85 83 30 / post@sjohusene.no

Europa Nostra-pris har betydd mye

av Simen Bjørgen
Tidligere direktør i Stiftelsen Norsk Kulturarv, nå direktør i Kulturminnefondet.

Stiftelsen Norsk Kulturarv mottok i 2012 både en Europa Nostra Award og en Grand Prix for aksjonen «Rydd et kulturminne». Prisene fikk stor betydning for organisasjonens videre utvikling.

For det ble lagt merke til både lokalt og nasjonalt når Europa Nostras president Plácido Domingo overrakte den høyt-hengende prisen sammen med EU-kommisjonæren for utdanning, Androulla Vasilliou, under et flott arrangement i Lisboa.

Det ble også skrevet litt historie. Aldri tidligere var denne Grand Prix-prisen tildelt noe norsk prosjekt i klasse 4. «Rydd et kulturminne» ble beste prosjekt i klassen. Blant gratulantene var det spanske kronprinsparet Felipe og Letizia, Portugals president Anibal Cavaco Silva og en rekke personer fra inn- og utland.

«Rydd et kulturminne» er en aksjon som har som mål å bevare kulturminner gjennom holdningsskapende arbeid overfor barn og unge. Den første ryddeaksjonen ble gjennomført i år 2000, og gjennom årene har aksjonen mottatt 5,5 millioner kroner i støtte, og over 27 000 barn og unge har vært engasjert i arbeidet. Resultatet er at nesten 2000 kulturminner er ryddet og gjort tilgjengelig for publikum. Unge kulturminne-ambassadører er også skapt i bygder og byer over hele landet.

Eksempler på prosjekter som har mottatt støtte fra Kulturminnefondet. Her ser vi Fokstugu på Dovre, Oppland fylke, før og etter restaurering. Kulturminnefondet er et lavterskel-tilbud for bevaring av verneverdige kulturminner over hele landet i privat eie. Fondet bidrar med ca 30 pst av prosjektkostnadene og utløser en stor egeninnsats fra eiere (ca 53 pst) og bidrag fra andre.

© Einar Engen, Kulturminnefondet

© Einar Engen, Kulturminnefondet

© Einar Engen, Kulturminnefondet

© Einar Engen, Kulturminnefondet

Dobbel flotningsdam ved Bjøntjønn i Nissedal i Telemark, før og etter restaurering.

«Rydd et kulturminne» fikk gjennom nominasjonen fra ENN måle krefter med de beste kulturminne-prosjektene i hele Europa. Dette var nyttig og svært lærerikt. I ettertid ser vi at prisen har hatt stor betydning. Det har fremfor alt blitt enklere å skaffe sponsorer til aksjonen. Antall presseoppslag har vært formidabelt. Den nasjonale markeringen av det hele fant sted i Oslo kort tid etterpå, og her deltok også sentrale aktører fra både inn- og utland.

For Norsk Kulturarv som organisasjon hadde prisene stor betydning. Det ble enklere å rekruttere skoleklasser og samarbeidsavtaler med kommuner. Over 100 kommuner har nå på landsbasis tegnet samarbeidsavtale med organisasjonen, og deltar med dette i det nasjonale dugnadslaget for kulturarven. Jeg tror dette hadde vært vanskelig å oppnå uten den europeiske interessen for aksjonen. Det ble også enklere å etablere samarbeid med kunnskapsinstitusjonene som har bidratt, blant annet Universitetet i Bergen.

I min nåværende stilling som direktør i det statlige Kulturminnefondet er det interessant å se hvordan ulike prosjekter som vi har støttet står seg godt i konkurranse med andre europeiske prosjekter. Både «Storfjordens Venner» og det historiske hageanlegget på «Hovelsrud Gård» har de senere årene mottatt priser fra EN. Delprosjekter og fyr fra respektive «Kongevegen over Filefejjell» og «Norsk Fyrhistorisk Forening», som begge vant priser i 2017, har også mottatt støtte fra Kulturminnefondet.

Jeg tror noen av de samme tankene er aktuelle for kulturminnearbeidet i Norge som helhet. Selv om vi hverken har historisk signifikante byggverk eller byggetradisjoner som kan måles mot sentrale deler av Europa med sine rike kulturskatter og praktbygg, så får istandsettingen av vår kulturarv uttelling, ut fra sine forutsetninger. Det er det gledelige!

Røros 21. mars 2017
Simen Bjørgen

Kulturarven er verdifull for Europa

Det har lenge vært et ønske fra Europa Nostra og andre europeiske kulturminne-organisasjoner å fremskaffe data som bedre kan underbygge verdien av å ta vare på den rike europeiske kulturarven. Man var kjent med at det rundt i Europa forelå mange ulike studier på lokalt, regionalt og nasjonalt plan, men ingen hadde forsøkt å få dette materialet samlet inn, bearbeidet og analysert.

Etter at det europeiske nettverket av samarbeidende kulturminne-organisasjoner, «Den europeiske kulturminne-alliansen 3.3», la frem sin programerklæring «Towards an EU Strategy for Cultural Heritage – the Case for Research» (2012), besluttet dette nettverket å etablere prosjektet «Cultural Heritage Counts for Europa» (Kulturarven er viktig for Europa). EN ble tildelt oppgaven som koordinator av prosjektet*. EU støttet prosjektet økonomisk. Prosjektet har bestått i å samle inn, analysere og bearbeide forskning og enkeltstudier fra Europa.

Man har ønsket å se på kulturarvens økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige påvirkning ut fra tre formål:

- å vise kulturarvens verdi som en strategisk ressurs for et bærekraftig Europa.

- å øke den offentlige bevisstheten rundt denne ressursen.
- å presentere strategiske anbefalinger til beslutningstagere i Europa.

Konklusjonene av arbeidet som har foregått over to år og som omfattet gjennomgang av mange hundre ulike prosjekter fra årene 1993-2013, ble presentert under den europeiske kulturminne-kongressen i Oslo i juni 2015. Den omfattende rapporten, viser med all tydelighet at kulturarven i Europa gir arbeidsplasser, tiltrekker seg investeringer og øker den sosiale tilhørighet. Se figuren på motsatt side. Anslagsvis 300.000 personer arbeider direkte innenfor kulturminne-sektoren i EU og mer enn 7,8 mill. jobber er indirekte knyttet opp mot kulturminne-sektoren.

Det foreligger et kortfattet «Sammendrag med strategiske anbefalinger» på norsk som er vel verdt å lese. Sammendraget er også oversatt til nederlandsk, tysk, italiensk, polsk og spansk. Se www.europeanostra.org eller www.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope hvor man både finner hele rapporten og sammendraget på engelsk.

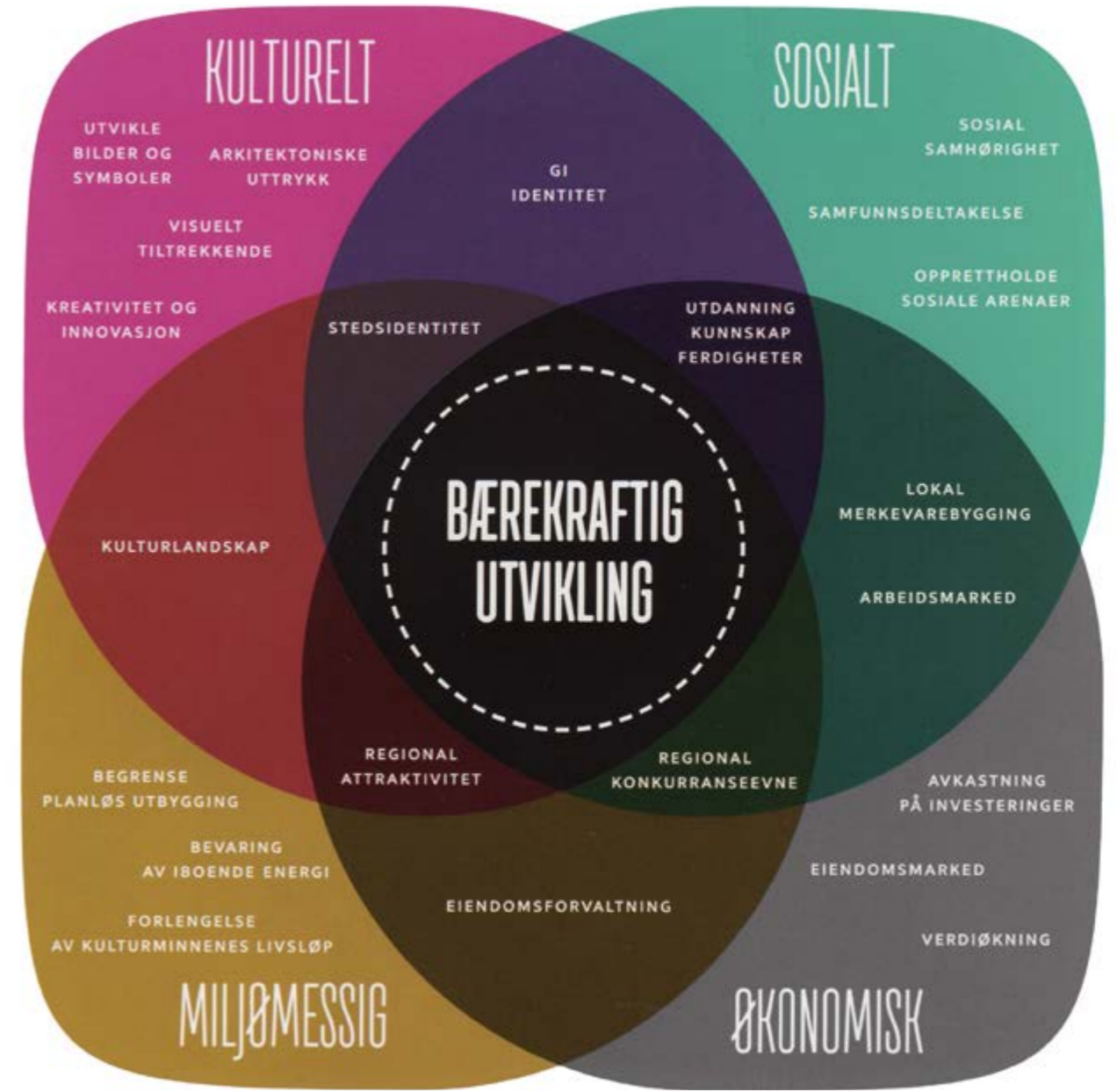

Diagram som viser den helhetlige tilnærmingen til kulturarven.

* I styringsgruppen deltok i tillegg til Europa Nostra, ENCATC (The European Network on Culture Management and Cultural Policy Education), Heritage Europa (The European Association of Historic Towns and Regions), The international Cultural Centre in Krakow og The Raymond Lemaire International Centre for Conservation at the University of Leuven (Belgia).

«2018 - Det europeiske kulturminneår»

De tyske kulturminne-organisasjonene fremmet i 2015 et forslag om at 2018 skulle være et europeiske år for kulturminner. Dette er senere blitt fulgt opp overfor EU-kommisjonen av Europa Nostra og «The European Heritage Alliance 3.3». I april 2016 offentliggjorde Tibor Navracsics at EU-kommisjonen ville fremme et slikt forslag, som fikk bred tilslutning. Forslaget er nå vedtatt.

2018 faller sammen med 100-årsmarkeringen for avslutningen av første verdenskrig og har således en sterk symbolsk verdi. Det kan være en av flere grunner for at denne EU-kommisjonen, til tross for at den i sin tiltredelseserklæring, ikke ønsket å arrangere «et europeisk år», likevel vil gjennomføre «Det europeiske kulturminneår» i 2018. EU-kommisjonen ønsker særlig å vektlegge to temaer: «Ungdom og kulturarven» og «å dele kulturarven».

Kulturminneåret har foreløpig fått et lite budsjett som det er grunn til å tro vil bli økt gjennom 2017. Imidlertid tyder mye på at markeringen vil bli gjennomført innenfor rammen av EUs igangværende rammeprogrammer og årlige begivenheter. På nasjonalt plan er de første bevilgningene til kulturminneåret kommet på plass.

Europas kulturminne-organisasjoner er oppfordret av EU-kommisjonen til å bruke denne anledningen til å markere året gjennom sine faste programmer og aktiviteter, og på ulike måter skape oppmerksomhet og engasjement for bevaring av den europeiske kulturarven.

I Norge vil Norges Kulturvernforbund* være koordinator mellom de ulike medlemsorganisasjonenes markering av kulturminneåret. ENN er også i dialog med sine medlemmer og tidligere prisvinnere for å bidra til at året får den ønskede oppmerksomhet i befolkningen og i media. Utgivelsen av denne publikasjonen, som gir en oversikt over de norske prisvinnerne fra 1978 og frem til i dag, vil være ENNs bidrag til kulturminneåret i 2018. Det markerer som før nevnt også de første 25 år av ENNs virksomhet. Det er i skrivende stund ikke kjent om Kulturrådet eller Riksantikvaren blir utstyrt med ekstra midler for å markere Det europeiske kulturminneår i 2018.

Det gledelige ved EU-kommisjonens beslutning, er at det tydeliggjør at bevaring av kulturarven for alvor er kommet opp på den politiske dagsorden i Europa!

1. Rialto-broen i Venezia, Italia.
3. Colosseum i Roma, Italia.

2. Brandenburger Tor i Berlin, Tyskland.
4. Eiffeltårnet i Paris, Frankrike.

«We count on your support to ensure that Europe's
cultural and natural heritage is safeguarded
for present and future generations»

Plácido Domingo
President i Europa Nostra

Vil du være med å støtte bevaringen av den europeiske kulturarven? Bli medlem av Europa Nostra!

Det er flere måter å bli medlem av Europa Nostra.
Finn mer informasjon om dette ved å kontakte oss her:

Norge

www.europanostra.no
eschultz@online.no
+47 - 92 40 11 46

Internasjonalt

www.europanostra.org
membership@europanostra.org
+31 - 70 302 40 54

Priser:

Enkel	90 EUR
Par	150 EUR

Medlemsorganisasjon	250 EUR*
Støttemedlem Bedrift	250 EUR*

* Medlemskap for organisasjoner og bedrifter må
godkjennes av Europa Nostras internasjonale styre.

Kulturminnefondet

Vi er til for
private eiere av
verneverdige
kulturminner

www.kulturminnefondet.no

